

Dinî-Sosyokültürel Yakınlığın Çatışma Dinamiklerine ve Toplumsal Uyum Sürecine Etkisi: Altındağ Olayları Örneği

RAMAZAN ÇINAR

Kırıkkale Üniversitesi, İslami ilimler Fakültesi, Türkiye
Kırıkkale University, Faculty of Islamic Science, Türkiye
mramazancinar@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4126-4187>

İHSAN ÇAPCIOĞLU

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türkiye
Ankara University, Faculty of Divinity, Türkiye
ih sancapcioglu@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0003-4796-5232>

Öz

Altındağ olayları; 10 Ağustos 2021 tarihinde Ankara ilinde birkaç Türk ve Suriyeli genç arasında çıkan asayiş sorununun ardından bir kitlenin sokaklara çekilmesiyle Altındağ semtinin yoğun olarak Önder, Ulubey, Battalgazi, Hüseyin Gazi, Karapürçek, Solfasol, Baraj ve çevre mahallelerinde mukim Suriyelilere yönelik gerçekleşen şiddet olayları ve kargaşanın adı olmuştur. Altındağ olayları ulusal ve uluslararası medyaya Suriyeli sığınmacılar ile Türk toplumu arasında büyük bir kırılmanın başlangıcı olarak yansıtılmıştır. Buna rağmen bu süreç yaşanan endişenin aksine kısa sürede durularak nihayetlenmiştir. Altındağ olaylarının yatışmasında etkili olan pek çok faktör bulunmaktadır. Söz konusu olayların durum çalışması (örnek olay-case study) olarak mercek altına alındığı nitel bir alan araştırması olan bu makalede, iki toplum arasındaki sosyal temas sürecini etkileyen dinî ve sosyo-kültürel ortaklıkların toplumsal uyumu güçlendiren rolü ele alınmış ve Suriyelilerin inanç ve pratiklerinin çatışma sürecindeki davranışlarına etkisi irdelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Ankara ilinde ikamet eden ve Altındağ olaylarını yaşamış olan 11 kişi ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada Suriyeli sığınmacıların yerel halk ile özellikle dinî ve sosyo-kültürel ortaklıklar temelinde kurduğu sosyal ilişkilerin onların toplumsal uyum sürecini kolaylaştırıcı etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca bu süreçte her ne kadar olaylar üzerine sıkı güvenlik önlemleri alınmış olsa da çatışmanın büyümesinin önündeki en büyük engellerden birinin geçmiş yıllar içerisinde Suriyeliler ile yerel halk arasında gerçekleşen sosyal temas sürecinin olumlu çıktıları olduğu da elde edilen bulgular arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Altındağ olayları, Suriyeli Sığınmacılar, Göç, Çatışma, Toplumsal Uyum, Kültür, Din.

The Effect of Religious-Sociocultural Proximity on Conflict Dynamics and Social Cohesion Process: The Case of Altındağ Incidents

Abstract

The Altındağ incidents refer to the violence and chaos that occurred following a public order issue between a few Turkish and Syrian youths in Ankara on August 10, 2021. Subsequently, a crowd took to the streets, leading to violence and turmoil, particularly targeting the general Syrian population residing in the neighborhoods of Önder, Ulubey, Battalgazi, Hüseyin Gazi, Karapürçek, Solfasol, Baraj and surrounding areas. The Altındağ incidents gained national and international media attention, portraying it as the beginning of a significant rupture between Syrian refugees and the Turkish community. However, contrary to the concerns raised during the events, this process was relatively short-lived and eventually resolved. Numerous factors played a crucial role in calming the Altındağ incidents. This article, which is a qualitative field study examining the case as a situation analysis, explores the role of religious and socio-cultural commonalities in strengthening social cohesion between the two communities. The research aims to analyze the impact of Syrians' beliefs and practices on their behavior during the conflict. To achieve this, face-to-face interviews were conducted with 11 individuals who reside in Ankara and had experienced the Altındağ incidents. The study observed that the social relationships established by Syrian refugees with the local community, particularly based on religious and socio-cultural commonalities, had a facilitative impact on their social integration process. Additionally, despite stringent security measures taken during this process, the findings suggest that one of the major obstacles preventing the escalation of the conflict was the positive outcomes of the social interaction process between Syrians and the local community in previous years.

Keywords: Altındağ Incidents, Syrian Asylum Seekers, Migration, Conflict, Social Cohesion, Culture, Religion.

Giriş

Ankara'da 10 Ağustos 2021 tarihinde birkaç Türk ve Suriyeli genç arasında çıkan ve bir Türk gencinin ölümüyle sonuçlanan kavganın ardından meydana gelen Altındağ olayları ya da Suriyeli sığınmacıların ifadesiyle *Muşkiletu Altındağ*, büyük bir toplumsal çatışmanın başlangıcı ve Türkiye'deki yabancı düşmanlığının somut göstergesi olan kitlesel bir hareket olarak yansıtılarak bir süreliğine ulusal ve uluslararası medyanın gündemine oturmuştur. Bununla birlikte olaylar devlet erkinin aldığı hızlı önlemlerin de etkisiyle çok kısa sürede son bulmuş ve çatışmaların devamı gelmemiştir ancak toplumda, gruplar arasında şiddetli kırılmaların olduğu yönünde bir algı ve buna bağlı bir tedirginlik oluşturmuştur.

Göç olgusunun toplumsal yansımaları çoğunlukla çatışmalarla gündeme gelmektedir ancak sürecin yalnızca güvenlik boyutuyla ele alınması tek taraflı bir bakış açısının hakim olmasına neden olmakta ve toplumsal çıktıları tam anlamıyla yansıtmamaktadır. Suriye'den Türkiye'ye yönelik gerçekleşen zorunlu kitlesel göçün etkileri yıllar içerisinde daha somut

şekilde hissedilmekte ve bu süreci şekillendiren toplumsal olgular üzerine akademik ilgi gündemden güne artmaktadır. Bununla birlikte göç olgusu bu olaylar ve çeşitli sorunlar gündeme getirilerek sıklıkla çatışma¹, kriz², sorun³ gibi problematik kavramlarla birlikte anılmakta ve göçmenlerle yerel halk arasında gelişmekte olan olumlu toplumsal ilişkiler arka plana itilmektedir. Bu noktada artan sosyal mesafe ile birlikte ayrımcılığın meşruiyet zeminini oluşturan etkenler, Altındağ olayları özelinde süreci yatıştıran temel dinamikler, devlet erkinin aldığı önlemlerin yanında olayların yatışmasını sağlayan diğer unsurlar, yerel halk ile Suriyeliler arasında yıllar içinde gelişen sosyal ilişkilerin bu gerilimin yatışmasında oynadığı rol, Suriyeli sığınmacıların bu olaylara bakışı ve olaylar karşısında takındıkları tavır gibi pek çok hususun ele alınması ve incelenmesi gerekmektedir. Altındağ olayları başta olmak üzere ülkemizde zorunlu göçün ortaya çıkardığı düşünülen tüm çatışma süreçleri ve neden olduğu toplumsal dinamikler benzer hususlar dikkate alınarak titizlikle okunmalı ve yaşanan sürecin, tüm boyutlarıyla kavranabilmesi için kapsamlı bir analize tabi tutulması gerekmektedir.

Gruplar arası çatışma, sosyal temas ve önyargı arasındaki ilişkiye dair çalışmalar bu gibi sorularla toplumsal uyum sürecini derinlemesine analiz etmektedir. Sosyal temasın karşılıklı ve eşit statüde şekillenen bir zeminde gerçekleşmesinin insanların birbirlerine olan bakışlarını olumlu şekillendirdiği ve önyargıların büyük ölçüde kırılmasına katkı sağladığı araştırmalara yansımış bir gerçekliktir.⁴ Sosyal temasın azaldığı ya da ortadan kalktığı ve gruplar arası sosyal mesafenin arttığı durumlar ise zamanla azınlık gruplara yönelik oluşan önyargının, ayrımcılığın ve şiddetin meşruiyet dayanağı haline gelmektedir.⁵ Buradan hareketle göç, mültecilik, birlikte yaşama, toplumsal uyum ya da çatışma gibi olgular çok boyutlu olarak incelenmelidir. Ayrıca kültürel farklılıkların anlaşılması ve değerlendirilmesi, toplumsal uyumun sürdürülebilirliği ve sosyal temasın beklenen koşullarda gerçekleşmesi için önemli bir ön koşuldur. Bu noktada gruplar arası sosyal temasın gerçekleşip gerçekleşmediği araştırılarak, kurulan ilişki biçimlerinin hangi ortak paydalar üzerinden geliştiği,

¹ İbrahim Sirkeci, "Transnasyonal Mobilite ve Çatışma," 353-63.

² Erol Özdemir, "Suriyeli Mülteciler Krizinin Türkiye'ye Etkileri," 114-40.

³ BMMYK, *Dünya Mültecilerinin Durumu: Bir İnsanlık Sorunu*.

⁴ Linda R. Tropp ve Thomas F. Pettigrew, "Relationships between Intergroup Contact and Prejudice among Minority and Majority Status Groups," 951-57.

⁵ Bkz. Esra Çuhadar, "Toplumsal Temas: Önyargı ve Ayrımcılığı Önlemek için Bir Sosyal Değişim Aracı Olarak Kullanılabilir mi?," 255-65.

toplumsal uyumu ne ölçüde kolaylaştırdığı ve yaşanan çatışmaları ne kadar engelleyebildiği tartışılmalıdır. Bu tutum, gruplar arası sosyal ağları artırarak toplumsal tabakalar arasında geçişkenliği mümkün kılabilir ve böylece toplumsal çatışmaların ve ayrımcılığın önüne geçebilecek etkili stratejilerin geliştirilmesine olanak tanıyabilir.

1. Çatışma ve Uyum Tartışmalarına Bir Bakış Açısı Sunmak

Göç olgusu interdisipliner bir alan olması sebebiyle pek çok bilim dalının araştırma sahasına girmektedir. Ancak devletler arası hukuku ilgilendirdiği için özellikle uluslararası ilişkiler açısından meseleyi ele alan çalışmalar ağırlık kazanmaktadır. Bununla birlikte Castles ve Miller göç olgusunu “toplumsal varoluşun her boyutunu etkileyen ve kendi karmaşık dinamiklerini geliştiren bir süreç”⁶ olarak betimlemektedir. Bu sebeple özellikle toplumsal süreç göz önünde bulundurulduğunda ve uyum konusu ele alındığında sosyolojik açıdan meseleyi inceleyen araştırmalara ivedilikle ihtiyaç duyulmaktadır.⁷ Bu minvalde araştırmamız, zorunlu göç olgusunun neden olduğu düşünülen çatışma süreçlerine sahadan ve özellikle sığınmacıların düşüncelerine yer vererek içeriden bir perspektif sunması bakımından önem arz etmektedir.

Araştırmanın temel amacı bir örnek olay olarak seçilen Altındağ olaylarına yönelik Suriyeli sığınmacıların bakış açılarının araştırılmasıdır. Bu çerçevede sosyal uyum, çatışma, zorunlu göç gibi dikotomik karakterli toplumsal süreçler incelenerek seçilen örnek olaya ilişkin farklı bakış açılarının gün ışığına çıkarılması hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda örneklem grubu olan Suriyeli sığınmacılarla Altındağ olayları esnasında yapılan görüşmeler ve hemen akabinde gerçekleştirilen mülakatlar esas alınmıştır. Suriyeli sığınmacıların Altındağ olaylarına yönelik bakış açılarını, geliştirdikleri tepkileri, yerel halkın tutumunu ve zamanla gelişmiş olan sosyal ilişkilerin bu süreçteki rolünü ele aldığımız çalışmada çatışma olgusunun tek boyutlu bir süreç olmadığı ve içerisinde pek çok etkileşimi de barındırdığı gözlemlenmiştir. Bu veriler ışığında, Suriyeliler ile yerel halkın dinî ve sosyo-kültürel yakınlık temelinde geliştirdikleri ilişki biçimlerinin çatışma sürecinde nasıl bir rol oynadığı tartışılmaktadır.

Bu bağlamda çalışmamızda göç ve uyum konusu din sosyolojisi perspektifiyle ele alınmış ve dinî hassasiyetlerin bu süreçte sığınmacılar ile yerel halk arasındaki ilişkileri nasıl etkilediği tartışılmıştır. Sosyal temas

⁶ Stephen Castles ve Mark J. Miller, *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, 30.

⁷ Yusuf Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 10-16.

sürecini etkileyen temel unsurlardan biri olan dinî ve kültürel aidiyetler, toplumsal uyum için sunduğu imkanların geçerliliği açısından araştırılmaya muhtaçtır. Literatürde yer alan pek çok etkenin yanı sıra entegrasyonun temel dinamikleri arasında yer alan ve toplumsal dayanışmayı sağlayan dinî ve sosyo-kültürel yakınlığın süreci nasıl şekillendirdiği dikkatle ele alınmalıdır. Bu noktada, entegrasyonun öncelikle toplumsal kabul ile doğru orantılı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca Suriyelilerin göç etmeye başladıkları ilk günden itibaren sıklıkla dillendirilen ‘din kardeşliği’ mottosunun işlevselliği yalnızca siyasi bir söylem olmaktan çıkartılarak sahadaki gerçekliğiyle göz önüne serilmelidir. Bu çalışma göç olgusunun eksik kalan bu boyutuna odaklanmakta ve Suriyelilerin dinî ve kültürel yapıları ile bunun toplumsal uyuma etkisi hakkında yürütmekte olduğumuz geniş saha araştırmasının Altındağ olayları hakkında elde edilen verilerine dayanmaktadır.⁸

2. Araştırmanın Deseni, Yöntemi ve Çalışma Grubunun Profili

Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden örnek olay incelemesi (durum çalışması-case study) kullanılmıştır. Örnek olay incelemesi bir sosyal olgunun kendi bağlamı içerisinde derinlemesine incelenerek farklı yönlerinin açıklanmasını amaçlamaktadır. Araştırma konusuna yönelik genel kabul dışında var olan farklı bakış açıları ve algılar ele alınarak söz konusu olay veya olgunun tüm boyutlarının gün ışığına çıkarılması hedeflenir.⁹ Bu desen, araştırmanın konusuna ilişkin genel kabul dışındaki bakış açılarına odaklanarak, farklı algıları gün ışığına çıkarmayı hedefler. Yapılan analizler, toplumsal olguların anlaşılmasında ve çeşitli bakış açılarına duyarlı bir yaklaşım geliştirmede önemli bir araç olarak öne çıkar.

“Örnek olay deseninin felsefi temeli ‘yapısalcı paradigmaya’ dayanır. Yapısalcılık, gerçekliğin göreceli olduğunu ve bireyin dünyaya bakış açısına bağlı olduğunu ileri sürer.”¹⁰ Bu nedenle ele alınan örnek olaya ilişkin farklı bakış açılarının araştırılması toplumsal olguların anlaşılması için önem arz etmektedir. Araştırmanın temel amacı, örnek olayın karmaşıklığını ve çok boyutluluğunu açıklamak, bu sayede geniş bir perspektiften konunun

⁸ Bu çalışma Suriyeliler hakkında 2019-2023 yılları arasında sürdürdüğümüz geniş kapsamlı saha araştırması esnasında meydana gelen Altındağ olayları hakkında elde edilen verilere dayanmaktadır. Bu nedenle araştırmada kullanılan veriler, 23.12.2019 tarihli ve 15/431 karar no’lu Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Alt Etik Kurulu onayı ile yürütülen araştırma sonuçlarından elde edilmiştir.

⁹ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, 96-102.

¹⁰ Hasan Tutar, “Nitel Araştırma Deseni Belirleme Ölçütleri ve Gerekçendirilmesi,” 342.

anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu çerçevede, farklı bakış açılarına vurgu yapmak, örnek olayın içsel dinamiklerini daha bütünlükçü bir şekilde ele almayı amaçlar. Bu bağlamda, yapısalcı paradigma temel alınarak gerçekliğin göreceli olduğu perspektifini benimsemiş olan araştırmamız örnek olay olarak tercih edilen Altındağ olaylarının farklı boyutlarını anlama amacı taşımaktadır.

Çalışma grubundaki katılımcıların belirlenmesinde ölçüt (kriter) örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme modeli “önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır.”¹¹ Bu çerçevede araştırmamızda katılımcıların Suriyeli olması, Ankara ilinde ikamet etmesi ve Altındağ olaylarını yaşamış olması öncelikli kriterler olmuştur. Etik kaygılar nedeniyle 18 yaşından büyük katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bunun dışında yaş, cinsiyet, ekonomik durum ya da etnisite ayrımı gözetilmeksizin araştırmaya katılmayı kabul eden tüm katılımcıların görüşleri çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmada 11 görüşmeci ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan yalnızca ikisi kadındır. Suriyelilerin mahremiyet kaygıları sebebiyle kadın katılımcılar azınlıkta kalmıştır. Güvenlik kaygıları nedeniyle ve katılımcıların çekincelerini azaltmak amacıyla görüşmecilerin isimleri 1. Katılımcı (K1), 2. Katılımcı (K2) şeklinde kodlanmıştır. Ayrıca doğrudan alıntılarda katılımcılara dair yaş, cinsiyet ve geldikleri şehir ile ilgili veriler katılımcı profillerini zenginleştirmek amacıyla sunulmuştur. Bu bilgiler verilerin analizinde anlamlı bir farklılaşma meydana getirmemektedir.

Altındağ olaylarının yaşandığı Önder, Ulubey, Battalgazi gibi mahallelerde yaşayan Türk ve Suriyelilerin olaylara dahil ve bakışı hakkında literatürde yeterince bilgi bulunmamaktadır. Bu konuda doğru verinin elde edilmesi ancak sahadan katılımcı gözlem ve derinlemesine mülakatlarla mümkün olabilmektedir. Bu sebeple araştırmamız nitel parametrelerle yürütülmüştür. Ayrıca yapılan mülakatlar ile elde edilen verilerin yanı sıra katılımcı gözlem metodu ile göçmenler arasında sıklıkla vakit geçirilmiş, gündelik meseleler hakkındaki samimi görüşleri de irdelenerek elde edilen veriler desteklenmiştir. Altındağ olayları sırasında ve sonrasında yaşanan sürece bizzat tanık olunmuş, görüşülen kimselerin o anda yaşadıkları ve hissettikleri, olayların stresi henüz üzerlerindeyken kayda geçirilmiştir. Araştırma süreci 2021 Ağustos-2022 Ocak ayı

¹¹ Ali Baltacı, “Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme,” 254.

arasındaki altı aylık süreci kapsamaktadır. Bu görüşmeler olay güncelliğini korurken gerçekleştirilmiş olup, katılımcılara bu süreçte yaşadıkları ve Altındağ olaylarına dair görüşleri sorulmuştur. Görüşmecilerle daha önceden tanışılmış olduğu için güven inşa süreci ile ilgili bir sorun yaşanmamıştır. Olaylar sırasında kendileri ile iletişim kurulmuş, olaya dair ilk izlenimleri ve tepkileri gözlemlenmiş, sonrasında ise yüz yüze görüşülerek yaşananlara dair düşünceleri kayda geçirilmiştir. Katılımcılara; Altındağ olayları esnasında yaşananlar, yerel halk ile kurulan ilişkiler, bu ilişkilerin olaylar esnasındaki rolü ve Türkiye'ye bakışları ile ilgili açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Araştırma kapsamında derinlemesine mülakatlar ile katılımcılardan elde edilen veriler deşifre edilmiş, görüşmecilerin Altındağ olaylarına bakışı ve bu süreçte yaşadıkları tecrübeler kayda geçirilmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden Suriyeli sığınmacıların Altındağ olaylarına ve yerel halk ile kurulan sosyal ilişkilere dair görüşlerine yer verilmiş ve farklı gruplar arasında gerçekleşen sosyal temas sürecinin toplumsal uyuma etkisi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda çalışmada öncelikle sosyal temas teorisi ile toplumsal uyum arasındaki ilişki üzerinde durulmuş, ardından dinî ve sosyo-kültürel ortaklıklar temelinde kurulan ilişkilerin çatışma süreçlerindeki rolü tartışılmıştır.

3. Sosyal Temas ve Toplumsal Uyumun Teorik Arka Planı

Toplumsal uyum kavramı literatürde pek çok farklı uygulamayı içeren geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Asimilasyon, entegrasyon, sosyal uyum, çok kültürlülük, akültürasyon, harmonizasyon gibi pek çok kavramla ifade edilen ve çeşitli uygulamaları olan bu süreç, devletlerin göç politikalarına paralel olarak farklılık göstermiştir.¹² Bu tanımlar ve süregelen uygulamalar çerçevesinde uyum kavramı farklı bakış açıları ile ele alınmış ve literatürde toplumsal uyumun insan hakları bağlamında sürdürülebilmesi için hangi şartları taşıması gerektiği tartışılmıştır. Entegrasyondan asimilasyona uzanan geniş bir yelpazede ülkelere göre farklılaşan uygulamaları bulunan¹³ entegrasyon, sadece tek bir grubun değil, göçmenlerin yanı sıra ev sahibi devlet, kurumlar ve toplumların da sorumluluğundadır.¹⁴ Nihai olarak göç yönetimi ile toplumsal uyum birlikte

¹² Ali Çağlar ve Abdulkadir Onay, "Entegrasyon/Uyum: Kavramsal ve Yapısal Bir Analiz," 60-63.

¹³ Müşerref Yardım, "Göç ve Entegrasyon Politikaları Işığında Fransa'da Toplumsal Kabul," 110-14.

¹⁴ Richard Perruchoud, *Göç Terimleri Sözlüğü*, ed. Bülent Çiçekli, 17.

ele alınarak, uyum sürecinin ve yönetim mekanizmalarının işlerliği arasında önemli bir ilişki olduğu dile getirilmektedir.¹⁵

Ulusal ve uluslararası politikalarla şekillenen göç yönetimi uygulamaları, doğrudan uyum politikalarına da yön vermektedir. Tüm sistemin birbirini şekillendirdiği bu mekanizmanın pek çok yönlendirici unsuru bulunmaktadır. Bu konuda kavramsal bir çerçeve çizen ve uyum sürecinin kriterlerini sınıflandıran Ager ve Strang, entegrasyon konusunda dört temel başlık belirlemişlerdir. Bu kriterler; “belirleyiciler (*barınma, sağlık, eğitim, çalışma*), sosyal ilişkiler (*sosyal köprüler, sosyal bağlar, sosyal bağlantılar*), kolaylaştırıcılar (*dil ve kültür bilgisi; güvenlik ve istikrar*) ve dayanaklar (*haklar ve vatandaşlık*)” şeklinde sınıflandırılmaktadır. Söz konusu kriterlerin temeline *haklar ve vatandaşlık* kriterini yerleştiren ve diğer ölçütleri bunun üzerine inşa eden Ager ve Strang, temel haklara erişimin uyum sürecinin diğer aşamalarını hızlandırdığını ifade etmişlerdir.¹⁶ Ager ve Strang’ın temel aldığı kriterler uyum sürecinin gereklilikleri açısından bir çerçeve çizmektedir. Ancak bu ilişkiler ağı arasındaki kesişim noktalarının daha girift ve eklektik olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple toplumsal uyumun, tüm etkenlerin birbirini harekete geçirdiği bir süreç olduğu ifade edilebilir.

Bununla birlikte sosyal ağların ve ilişkilerin uyum sürecine olumlu yönde etki ettiğini ve göçmenlerin haklara erişimini kolaylaştırdığını ifade eden araştırmalar da mevcuttur.¹⁷ Entegrasyon sürecinde yaşanan tüm zorluklara ve isteksiz politikalara rağmen tüm sosyal ilişkilerin göçmenlerin toplumsal uyumunu desteklediği ve sürece olumlu katkılar sunduğu ifade edilmektedir.¹⁸ Yeni toplum yapısı içerisinde gelişen gruplar arası sosyal ilişkiler tüm süreci olumlu yönde şekillendirmektedir. Bu noktada sosyal temasın, önyargıyı ortadan kaldırdığını dile getiren çalışmalar aydınlatıcı olmaktadır.¹⁹ Çalışmamızda da zamanla gelişen sosyal ilişkilerin gruplar arası teması olumlu yönde etkileyen ve önyargıyı azaltan bir kriter olduğu ifade edilmektedir.

¹⁵ Bkz. Michelle S. Dromgold Sermen, *Farklılıkları Yönetme Kültürü: Göç Yönetimi Alanı ve Türkiye’ye Göç Eden Suriyeliler*; Ali Zafer Sağıroğlu, “Türkiye’de Merkezi Göç Yönetimi,” 45-70.

¹⁶ A. Ager ve A. Strang, “Understanding Integration: A Conceptual Framework,” 170.

¹⁷ Doğuş Şimşek, “Mülteci Entegrasyonu, Göç Politikaları ve Sosyal Sınıf: Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler Örneği,” 370.

¹⁸ Elizabeth Ferris ve Kemal Kirişçi, “Syrian Displacement and the International Order,” 119.

¹⁹ Geniş bilgi için bkz. Thomas F. Pettigrew, “Intergroup Contact Theory,” 65-85; Sanem Küçükkömürler ve Nuray Sakallı Uğurlu, “Gruplar Arası İlişkileri Düzenlemede Sosyal Temas Kuramları: Gruplar Arası, Yayılmacı ve Hayali Temas,” 1-31; Çuhadar, “Toplumsal Temas: Önyargı ve Ayrımcılığı Önlemek için Bir Sosyal Değişim Aracı Olarak Kullanılabilir mi?,” 260.

Toplumsal tabakalaşma teorileri gruplar arası sınırları ve hiyerarşiyi ele alarak farklı sosyal sınıflar arasındaki ilişki biçimlerine ışık tutmaktadır.²⁰ Bu teorilere göre sürekli olarak sosyalleşme ihtiyacı hisseden kimselerin olduğu ve gruplar arası temasın önündeki engellerin kaldırıldığı bir toplumsal yapının dinamik seyrini koruması mümkün olur. Bunun aksine gruplar arası ilişkilerin sınırlandırıldığı yalıtılmış toplumsal yapılar içerisinde sosyal temasın gerçekleşmesi güçleşmektedir.²¹ Günümüzde, gelişen iletişim kanalları sayesinde farklı coğrafyalarda yaşayan insanların, mesafeye rağmen iletişim kurdukları; hayatları, inançları, öncelikleri ve hassasiyetleri gibi pek çok konuda birbirlerinden haberdar oldukları bir dünyada yaşanmaktadır. Bu durumda, gruplar arasında kurulan sosyal ilişkilerin toplumsal uyum sürecine etkisini inceleyen temas teorilerinin önemi artmaktadır.

Temas teorileri gruplar arası ilişkilerin hangi şartlarda gerçekleştiği ve rekabet, çatışma, önyargı gibi olguların bu süreçteki rollerini irdelemektedir. Pettigrew ve diğerlerinin aktardığına göre temas teorilerine dair ilk çalışma Cornell Üniversitesi'nde sosyolog olan Robin Williams tarafından 1947 yılında gerçekleştirilmiştir.²² Bu araştırma, gruplar arası temasın önyargı üzerindeki etkilerine odaklanmıştır.²³ Bu konuda bir alan araştırması yürüten Deutsch ve Collins de New York'ta farklı mahallelerde yaşayan beyaz ev kadınlarıyla röportaj yapmışlar ve siyahi komşusu olan kimselerin olmayanlara kıyasla daha olumlu tutumlar geliştirdiklerini tespit etmiştir.²⁴

Allport da temas teorilerine dayalı bu araştırmaların verilerine dayanarak gruplar arası ilişkileri detaylı bir şekilde incelemiş ve sosyal temas sürecinde önyargı ve ayrımcılığın azaltılması ile olumlu sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi için belirli ön koşulların gerekliliğini vurgulamıştır. Bu ön koşulları "pozitif faktörler" olarak nitelendiren Allport, temas durumundaki grupların eşit statüsü, ortak hedefler, gruplar arası iş birliği ve yetkililerin, yasaların veya geleneklerin desteği şeklinde dört ana madde olarak sıralamıştır. Ancak bu şartların eksik olduğu durumlarda, negatif güdüleme, çıkar çatışmaları, eşitsizlik, otorite ve geleneklerin

²⁰ İsmail Doğan, *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar*, 141-73.

²¹ Geniş bilgi için bkz. Robert Ezra Park, *Yalıtım ve Sosyal Temaslar & Sosyoloji Bilimine Giriş V*, 38-43.

²² Thomas F. Pettigrew ve diğerleri, "Recent Advances in Intergroup Contact Theory," 272-73.

²³ Bkz. Robin M. Williams, "The Reduction of Intergroup Tensions."

²⁴ Bkz. Morton Deutsch ve Mary Evans Collins, *Interracial Housing: A Psychological Evaluation of a Social Experiment*.

ayırıştırıcı etkileri gibi faktörlerin toplumsal temasın uyumdan ziyade çatışmaya yol açabileceğine dikkat çekmiştir.²⁵

Çeşitli araştırmalar ile temelleri atılan ve Allport'un sistematize ettiği sosyal temas teorilerinin, gruplar arası iletişimde etkili olduğu gözlemlenmiş ve pek çok araştırmada farklı yönleriyle ele alınmaya çalışılmıştır. Bu tutum temas teorilerinin çeşitlenmesini sağlamıştır.²⁶ Sosyal temas sürecini çeşitli yönleriyle ele alarak sınavan gruplar arası temas kuramı/*intergroup contact theory*, bir kimsenin diğer gruptan biriyle iletişime geçmediği halde kendi grubundan birinin iletişime geçtiğini bildiği durumları ifade eden yayılmacı temas kuramı/*extended contact theory*²⁷ ve yalnızca zihinsel olarak farklı gruplarla iletişime geçildiğinin tasarlanmasını ifade eden hayali temas kuramı/*imagined contact theory*²⁸ sosyal temas kuramlarının çeşitleri olarak araştırmalara yansımıştır.

Temas teorilerinin geliştirilmesi ve sınavması hususunda en kapsamlı araştırmaları gerçekleştiren kişi Pettigrew olmuştur. O, sosyal temas teorisinin derinlikli olarak sınavması gerektiğini vurgulayarak, daha önce ortaya atılan hipotezleri sağlam temeller üzerine oturtmaya çalışmıştır.²⁹ Ayrıca Pettigrew, temas sürecinin genellenebilirliği üzerinde de durmuştur. Ona göre farklı gruplarla iletişim kuran bireylerin deneyimleri, grubun diğer üyelerine ya da farklı gruplara karşı da olumlu bir tutum geliştirmelerini sağlayarak geniş bir etki yaratmaktadır. Pettigrew'un araştırmaları, sosyal temas sürecinin genellenebilir olduğunu ve hiç iletişim kurulmamış kişi ve gruplara karşı olan önyargının azaltılmasında olumlu bir etki yaptığını ortaya koymuştur.³⁰

Temas teorileri, önyargıyı etnik gruplar arasındaki çatışmaların temel nedeni olarak öne sürmektedir. Sosyal temas sürecinin var olan önyargıları ortadan kaldıracığı savını ortaya atan bu teoriler çatışmaların

²⁵ Gordon W. Allport, *The Nature of Prejudice*; Türkçe çevirisi için bkz. Gordon W. Allport, *Önyargının Doğası*, çev. Nur Nirven; Ayrıca bkz. Thomas F. Pettigrew ve Linda R. Tropp, "Allport's Intergroup Contact Hypothesis: Its History and Influence," 262-77.

²⁶ Küçükkömürler ve Sakallı Uğurlu, "Gruplar Arası İlişkileri Düzenlemede Sosyal Temas Kuramları: Gruplar Arası, Yayılmacı ve Hayali Temas," 12-18.

²⁷ Lindsey Cameron ve diğerleri, "Changing Children's Intergroup Attitudes toward Refugees: Testing Different Models of Extended Contact," 1208-19; Maxim Sytch ve diğerleri, "Toward a Theory of Extended Contact: The Incentives and Opportunities for Bridging Across Network Communities," 1658-81.

²⁸ Richard J. Crisp ve diğerleri, "Imagined Intergroup Contact; Theory, Paradigm and Practice," 1-18.

²⁹ Pettigrew, "Intergroup Contact Theory," 65-85.

³⁰ Geniş bilgi için bkz. Pettigrew ve diğerleri, "Recent Advances in Intergroup Contact Theory"; Tropp ve Pettigrew, "Relationships between Intergroup Contact and Prejudice among Minority and Majority Status Groups"; Thomas F. Pettigrew, "Race and Class in the 1980s: An Interactive View," 233-55.

önlenmesinin en temel dayanağının bunların giderilmesi olduğunu belirtirler. Farklı toplumsal grupların karşılıklı uyumlarının mümkün olması için yasal çerçevenin ötesinde gereklilikler bulunmaktadır. Toplumsal gruplar arasında kurulan sosyal ilişkilerin karşılıklı, önyargısız ve eşit statüde şekillenen bir zeminde gerçekleşmesi bunların başında gelir. Bu noktada üzerinde durulması gereken husus temel haklara erişimin, göçmenin refahını sağlamanın ötesinde yerel halk ile olan ilişkiyi ne ölçüde geliştirdiğidir. Literatürde eşit haklara ve fırsatlara erişim, güvenli gelecek elde etme gibi kriterler entegrasyonun temel ölçütleri olarak ele alınmaktadır. Bu kriterlerin göçmenler için önemi aşikârdır ancak gruplar arası ilişkilerin kurulmasında ne kadar etkili olduğu araştırılmaya muhtaçtır. Uyum sürecinin incelenmesi için bunlardan başka kriterlerin de ölçüt olarak ele alınması gerekmektedir.³¹ Çünkü tüm hakları elde etseler de yerel halk tarafından dışlanan göçmenlerin olduğu bir toplumda uyumdan bahsetmek mümkün değildir. Nitekim yerel halkın ihtiyaç sahibi olduğu durumlarda kendileri yerine göçmenlere yardım edilmesi -bu yardım uluslararası kaynaklarca yalnızca göçmenler için aktarılmış bir ödenek de olsa- tepki çekmekte ve göçmenlere yönelik önyargılara sebep olmaktadır. Önyargıların kırılmadığı ve karşılıklı iletişim kanallarının tıkandığı durumlarda ise uyum süreci sekteye uğramakta ve bir grubu dışlama/ötekileştirme refleksi toplumsal yapı içerisinde sürekli bir kısır döngü haline gelmektedir.³²

4. Altındağ Olayları: Çatışmanın Dinamikleri ve Toplumsal Uyumun Gerekliği

Etnisite kavramı sıklıkla rekabet, içirme, dışlama, yalıtma, göç gibi farklı toplumsal olgularla birlikte ele alınmaktadır.³³ Hakim kültürün, alt kültürlere ve azınlıklara yönelik bakış açıları ve yürüttükleri politikalar her zaman sürecin temel belirleyenleri arasında sayılmaktadır. Göç ile toplumsal yapıya dahil olan ya da hâlihazırda toplumsal hiyerarşide makbul³⁴ sayılacak bir konumda olmayan azınlık gruplar hemen her toplumda gerek çoğunluğun dayattığı politikalarla (*segregasyon*) gerekse

³¹ Toplumsal uyum ve sosyal temas ilişkisi hakkında bkz. Ramazan Çınar, "Zorunlu Kitlesele Göçler ve Toplumsal Uyum Sürecinde Dinin Rolü: Suriyeli Sığınmacılar Örneği," 86-105.

³² Bkz. Mîm Sertaç Tümtaş, *Nöbetleşe Dışlanma: Göç ve Sosyal Dışlanma Döngüsü*.

³³ Etnisite ve göç ilişkisine dair kapsamlı bir çalışma için bkz. Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*.

³⁴ Didem Daniş ve Ayşe Parla, "Nafile Soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri Örneğinde Göçmen, Dernek ve Devlet," 131-36.

kendilerini koruma refleksleri (*seperasyon*) ile yalıtılarak³⁵ demografik olarak bir bölgede gettolaşmaktadır. Bu durum her ne kadar hakim toplumsal yapının doğrudan ya da dolaylı etkisiyle şekillenen bir süreç olsa da o bölgedeki yoğunluk arttıkça toplumun genelinde tedirginliğe sebep olabilmektedir. Nitekim bu hususu dile getiren Castles ve Miller'a göre "etnik mahalleler çoğunluğun kimi üyeleri tarafından onların 'ele geçiren yabancı' korkularının bir sağlaması olarak görülür. Etnik cemaatler egemen kültüre ve ulusal kimliğe bir tehdit olarak algılanır."³⁶ Bu sebeple demografik olarak yoğunlaşan ve özellikle ekonomik açıdan azınlık grubun avantaj sağladığı bölgeler rahatsızlığa sebep olabilmektedir. Ankara ilinde de sığınmacı nüfusunun belli bölgelerde yoğunlaşması sonucunda bu süreçte benzer tepkiler açığa çıkmış ve Altındağ semti bu olaylarla gündeme gelmiştir.

Altındağ olayları (*Muşkiletu Altındağ*) bu tepki ve tedirginliğin ortaya çıkardığı bir süreç olarak okunabilir.³⁷ Çünkü her ne kadar göçmenlerden kaynaklanan asayiş problemlerine dair istatistikler aksini gösteriyor olsa da³⁸ bu konudaki yaygın kanı göçmenlerin toplumsal düzene bir tehdit unsuru oldukları ve yakın gelecekte marjinalleşerek kriminalize olacakları yönündedir.³⁹ Ankara ilinde, Altındağ olaylarının gerçekleştiği bölge, göçmenlerin yoğunluk kazandığı mahallelerdir. Mezkûr mahal, yıllar içerisinde süregelen iç göç sonucunda Türkiye'nin çeşitli illerinden Ankara'ya göç eden vatandaşların yerleşmesiyle meydana gelmiş, şehrin çeperini oluşturan ve çoğunlukla sosyo-ekonomik açıdan toplumun alt kesiminin ikamet ettiği bir bölgedir. Uluslararası düzensiz göçün artmasıyla

³⁵ Nebile Özmen, *Çok Kültürlü Toplumda Sosyal Entegrasyon ve Din*, 56-58; Park, *Yalıtım ve Sosyal Temaslar & Sosyoloji Bilimine Giriş V*, 86-87.

³⁶ Castles ve Miller, *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, 53.

³⁷ Altındağ olayları Ankara ilinde Suriyelilere yönelik yaşanan ilk kitlesel şiddet olayı değildir. İlki 15 Temmuz gecesi, ikincisi ise İdlib'te çok sayıda Türk askerinin şehit olması üzerine yaşanmış ve Suriyelilerin Küçük Halep olarak da isimlendirdikleri Şehit Rafet Sever Caddesi boyunca uzanan dükkanları tahribata uğramıştır. Bununla birlikte Altındağ olayları Suriyeliler nezdinde diğer iki olaydan farklı karşılık bulmuştur. Çünkü diğer olaylarda oluşan tahribat giderilmiş ve dükkanlar tekrar açılmış ancak Altındağ olaylarında hedef olan dükkanların bulunduğu ve kentsel dönüşüm kapsamında olan binalar yıkılarak yeniden bir çatışma yaşanmasının önu bu şekilde alınmak istenmiştir.

³⁸ M. Murat Erdoğan, *Suriyeliler Barometresi-SB 2017: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*, 72; "Türkiye'deki Suriyeliler hakkında güncel bilgiler neler?," BBC News Türkçe, 26 Ağustos 2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58329307>, Son Erişim: 06.06.2023.

³⁹ Bu algıya dair bkz. M. Murat Erdoğan, *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması*, 29; Zahir Kızmaz, "Göç ve Suç Arasında Bir İlişki Var mı?: Bütüncül Bir Bakış," 562-99; Mithat Arman Karasu, "Suç Korkusu, Göç ve Suriyeli Sığınmacılar: Şanlıurfa Örneği," 332-47; Eray Göç, "Geçici Koruma Kapsamında Bulunanların Suç Oranlarına Dair Algı Araştırması: Çankırı İli Örneği," 1516-33.

başta Suriye olmak üzere pek çok ülkeden Türkiye'ye gelen göçmenler, Siteler mobilya üretim merkezine yakın olması nedeniyle iş imkanı elde edebilecekleri ve yaşam standartları açısından ekonomik olarak tutunabilecekleri bir bölge olması gibi sebeplerle bu mahalleleri tercih etmişlerdir. Sığınmacıların demografik yoğunluğunun oldukça arttığı bu bölgede, binalar yıkılmadan önce özellikle bahsi geçen dükkanların olduğu cadde, ziyaretçilerinde bir Arap ülkesine gelmiş hissi uyandırmaktaydı. Günümüzde de yıkılan dükkanların pek çoğu bu mahallelerin çeşitli yerlerine dağılarak tekrar açılmış ve işlerine devam etmektedirler. Bununla birlikte Arap alfabesiyle yazılan tabelaların Latin alfabesiyle değiştirilmesi nispeten bu tepkileri azaltmıştır.⁴⁰

İrklar arası rekabet ve çatışma teorileri toplumsal gruplar arasında yaşanan ötekileştirme, yalıtma, ayrıştırma gibi olguları pek çok farklı nedene dayandırmaktadır. Her ne kadar siyasi, etnik, dinî, tarihsel vb. etkenlerle bu nedenler çoğaltılabiliyor olsa da temel olarak demografik etkenler bunların başında sayılmaktadır.⁴¹ Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı kitlesel göç akını her ne kadar kontrol altında tutulmaya çalışılsa da çoğunlukla sahanın dinamikleri ile şekillenmektedir. Göçmenlerin yerleşeceği şehrin seçiminde büyük oranda etkili olan ağ teorisinin⁴² sonucu olarak her grubun yoğunluk kazandığı iller ve bu iller içerisinde de çeşitli semtler öne çıkmaktadır.

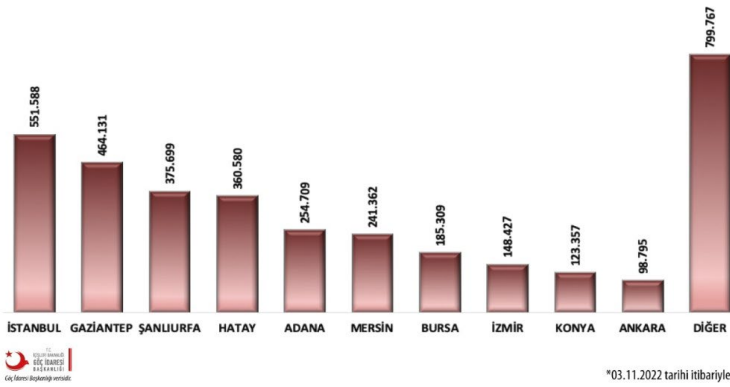
Ankara ili, özellikle Siteler mobilya üretim merkezinin sunduğu iş imkanları ve görece ucuz hayat standartları nedeniyle pek çok göçmen tarafından tercih edilmektedir. Suriye'de, özellikle Halep ilinde mobilyacılık yapan pek çok usta ve işçi burada sanatlarını icra etmeye devam ederek geçimlerini sağlayabilmektedir. Göç İdaresinin verilerine göre Ankara yüz bine yaklaşan nüfusla en çok Suriyeli sığınmacının ikamet ettiği ilk on şehir içerisinde son sırada yer almaktadır. Bununla birlikte Şekil 1'deki verilere göre Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin üç milyona yakın kısmı bu ilk on şehirde ikamet etmektedir. Ayrıca İstanbul dışında ilk sıradaki şehirleri güneydoğu illeri oluşturmakta ve sığınmacı nüfusun büyük bir kısmı bu şehirlerde yaşamaya devam etmektedir. Güneydoğu illerinde yaşanan bu

⁴⁰ Arapça tabelalar ile ilgili tartışmalar gün yüzüne çıkmasa da spekülasyonlar uzun süre devam edeceğe benzemektedir. Ana dil mevzusu siyasi bir tartışma olması sebebiyle Türkiye gündeminin hassas olduğu noktalardan birisidir. Ayrıca harf inkılabı ile Latin alfabesine geçilmesi de Cumhuriyet tarihi boyunca sürmüş olan bir tartışmadır. Bu nedenle Arapça tabelaları eleştirenler kadar olumlu söylemler de üretilmektedir.

⁴¹ Robert Ezra Park, *Rekabet ve Çatışma & Sosyoloji Bilimine Giriş III*, 171-73.

⁴² Castles ve Miller, *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, 35-40.

yoğunlukta akrabalık ilişkileri ve sosyo-kültürel yakınlığın etkisi büyüktür.⁴³

Şekil 1. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İlk On İle Göre Dağılımı (GİGM)

Türkiye'ye yönelik gerçekleşen kitlesel insan hareketliliğinin temel sorununun göç yönetiminde yaşanan aksaklıklar olduğu dile getirilmektedir. Bunu ifade eden araştırmacılar savlarını bu tabloya da yansıdığı şekliyle, bazı şehirlerin demografik açıdan bu denli öne çıkmasına ve göçmen nüfusunun yoğun artışına dayandırmaktadır.⁴⁴ Ancak uluslararası göç hareketliliğinin yönetimi noktasında tek aktörün Türkiye olmadığı göz ardı edilmemelidir. Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere diğer dünya ülkelerinin de göçmen kabulünde isteksiz duruşları ve koydukları engeller zorunlu sebeplerle meydana gelen kitlesel insan hareketliliğinin yönetimini imkansız hale getirmektedir.⁴⁵

Göç yönetimine dair yoğunlukla sayısal verilerin analiz edildiği araştırmalar ön plana çıkmaktadır. Ancak tüm sayısal veriler göz önünde bulundurulsa dahi derinlemesine analiz edilmiş toplumsal olaylar tutarlı sonuçlar sunabilmektedir. Ayrıca mutlak çatışma ya da mutlak uyumun doğrusal olarak tahmin edilebilir ölçüler içerisinde gerçekleşip gerçekleşmediği de tartışma konusudur. Bu bağlamda bir gruba yönelik oluşan algıların süreci şekillendirdiği, sosyal tema yön verdiği, gruplar arası ilişkilerin sınırlarını çizdiği ve sonuç olarak başlangıçta çatışma ya da

⁴³ Mahmut Kaya, *Türkiye'deki Suriyeliler & İç İçe Geçişler ve Karşılaşmalar*, 27-56.

⁴⁴ Kemal Kirişçi, "Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye'nin Suriyeli Mülteciler Sınavı," 21-25.

⁴⁵ Sağiroğlu, "Türkiye'de Merkezi Göç Yönetimi"; Ramazan Çınar ve İhsan Çapcıoğlu, "Türkiye-Suriye Sınır Hattının Oluşum Süreci ve Sınır Güvenliği Politikalarının Göç Yönetimine Etkisi," 147-74; Enver Günay ve diğerleri, "Dünya'da ve Türkiye'de Göç Yönetimi," 37-60; Sibel Çetiner, "Uluslararası Toplumun Kitlesel Göçlere Tepkisi ve Uluslararası Göç Yönetimi: Suriye Krizi Örneği," 653-72.

uyum olarak öne sürülen bir kehanetin kendini gerçekleştirdiği dile getirilmektedir.⁴⁶ Doğrudan ifade etmek gerekirse bir gruba yönelik üretilen algıların süreç içerisinde toplumda yerleşmesine, kanıksanmasına ve genel geçer bir tavra dönüşmesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda yaşanan bir toplumsal olayın niteliğini doğrudan bir nedene hasretmek güçleşmekte, bu sürecin çatışma mı yoksa uyum mu olduğunu belirtmek ancak gruplar arasında yaşanan etkileşimlerin analizi üzerinden mümkün olabilmektedir.

Toplumsal olayların bir özelliği olan bu dikotomik karakter çok yönlü bakış açısına sahip olmayı zorunlu kılmaktadır.⁴⁷ Bu sebeple gruplar arasında yaşanan bir çatışma topyekûn bir kırılma değil aynı zamanda bu grupların farklı bireyleri arasında bir dayanışmaya da etki edebilmektedir. Çoğunluğun kimi üyelerince istenmeyen yabancı olarak nitelenen azınlık grubuna mensup kimseler toplumun diğer kesimlerince birer iş ya da okul arkadaşı, komşu, kimi zaman aynı evi paylaştığı eş, aynı ortamda ibadet ettiği dindaş vb. olarak görülebilmektedir. Bu noktada çatışma olarak görülen bir olay, gruplar arasında olumlu sosyal temas pratiği geliştiren bireylerin birbirlerine daha fazla destek olmasını ve ilişkilerinin bu süreçte pekişerek güçlenmesini sağlamaktadır. Göçmen grubun pek çok üyesi de aynı hislerle yabancı bir ülkede olduğunu düşünmemekte, özellikle dinî ve sosyo-kültürel ortaklıklar sayesinde kendisini ait olduğu yerde hissetmektedir.⁴⁸ Özellikle din temelli kurulan sosyal ağların ulus ötesi göç sürecinde topluluk bilincini canlı tutarak insanların dayanışmasını desteklediği görülmektedir.⁴⁹ Hatta aynı dinî, tarihî ve sosyo-kültürel arka plana sahip olduklarını düşünen farklı etnik unsurlar birbirlerini öteki olarak görmemektedirler. Bu minvalde var olan ortak paydaların yaşanan çatışma süreçlerinde nasıl rol oynadığı dikkatle incelenmeye muhtaçtır.

5. Dinî-Sosyokültürel Yakınlığın Çatışma Süreçlerinin Yatıştırılmasındaki Rolü

Din olgusu her ne kadar pek çok toplumsal olayda çatışmanın önemli aktörlerinden biri gibi görülse de⁵⁰ başlatıcı ve yön verici makro-politikaları

⁴⁶ H. Andaç Demirtaş Madran, "Temel Beklenti Etkisi: Kendini Gerçekleştiren Kehanet," *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, 29-40.

⁴⁷ Bkz. Chris Jenks, ed., *Temel Sosyolojik Dikotomiler*.

⁴⁸ Ayhan Kaya, "A Tale of Two Cities: Aleppo and Istanbul," 365-87.

⁴⁹ S. Gülfer İhlamur Öner, "Ulus-Ötesi Göç Sürecinde Dinî Ağlar ve Örgütler," *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, 310; Mahmut Kaya, *Göç: Dini Ağlar ve Entegrasyon*.

⁵⁰ James K. Wellman ve Kyoto Tokuno, "Dinsel Şiddet Kaçınılmaz mıdır?," 361-68; İhsan Çapcıoğlu ve Mehmet Akın, "Kur'an Ayetlerinin Dini Motifli Şiddetin Meşruiyet Kaynağı Olarak Kullanılması: Enfal Suresi 8/39 Örneği," 1-16.

belirleyen faktörler arasında önemsiz olanlardan biridir. Bu süreçleri belirleyen etkenler öncelikle reel-politik ve iktisadi gelişmelerdir. Bu anlamda söz konusu olayların pek çok açıdan seküler süreçler olduğunu söylemek mümkündür.⁵¹ Göç sürecinde makro-politikaların rolünün etkin şekilde işlendiği, buna mukabil mikro etkenlerin ve göçmenlerin kişisel tercihlerinin ikinci planda kaldığı düşüncesi literatürde hakim paradigma olarak öne çıkmaktadır.⁵² Ancak yapı-fail ilişkisi bağlamında göçmenlerin yalnızca edilgen birer unsur olmadıkları ve göçün her aşamasında bireysel tercihlerinin makro yapılara rağmen etkin şekilde rol oynadığı önemli bir tartışma konusudur.⁵³ Bu kapsamda dinî inanç ve ritüellerin göçmenlerin tercihlerini nasıl şekillendirdiği, göç sonrasında yeni toplumsal yapıya sosyal uyumlarını ne ölçüde etkilediği, yerel halk ile kurulan sosyal ilişkilerinde ne denli etkin olduğu ve ayrıca çatışma süreçlerinde bu ilişkilerin nasıl bir rol oynadığı gibi hususlar göç literatüründe dikkatli inceleme gerektiren önemli araştırma konularıdır.

Bu amaçla araştırma kapsamında Altındağ olaylarının gerçekleştiği bahsi geçen mahallelerde yaşayan Suriyeli sığınmacılar ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Altındağ olaylarından önce yürütülen saha araştırmaları esnasında tanışılmış ve güven ilişkisi geliştirilmiş olan katılımcılarla olaylar esnasında telefon görüşmeleri yapılarak olaylar hakkında bilgi alınmış, sonrasında ise evlerinde ve iş yerlerinde ziyaret edilerek yaşananlar üzerine yüz yüze kapsamlı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda kurulan güven ilişkisi sayesinde elde edilen bulguların güvenilirliği hakkında bir tereddüt yaşanmamıştır. Katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri için onların uygun gördükleri zaman ve ortamlarda gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcıların Türkiye'ye bakışı, geldikleri günden beri yerel halk ile geliştirdikleri sosyal ilişkiler, bu ilişkilerde dinî ve sosyo-kültürel ortaklıkların rolü, Altındağ olayları esnasında yaşananlar ve sürece yönelik düşünceleri sorgulanmıştır. Sorularda işlenen temaların seçilmesindeki amaç, ortak dinî inanç ve pratiklerin, yaşanan çatışma süreçlerindeki rolünü sorgulamaktır. Görüşme verilerinin analiz ve yorumlanmasında katılımcıların vurguladığı hususlar bu çerçevede tasnif edilerek konu detaylı şekilde ele alınmıştır. Bu çerçevede sınıflandırma, dinî inancın insanların birbirlerine ve Türkiye'ye

⁵¹ Mustafa Göleç, *Avcı Siperinde Harp Sinematografı: Birinci Dünya Savaşı Fotoğraflarında Savaş ve Başka İnsanlık Halleri*, 351.

⁵² Ernest George Ravenstein, "The Laws of Migration," 167-235.

⁵³ Bkz. Oliver Bakewell, "Göç Kuramında Yapı ve Fail Kavramları Üzerine Bazı Görüşler," 188-218.

bakışını ve bireyler arasındaki ilişkileri nasıl yönlendirdiği temaları üzerinden yapılmıştır.

5.1. Toplumsal Uyumun İmkani: “Müslüman Bir Ülkede Yaşamayı İsterim”

Bu araştırmayı yönlendiren ana konu göçmenler ile yerel toplum arasında var olan dinî ve sosyo-kültürel ortaklıklar çerçevesinde gelişen sosyal ilişkilerin meydana gelen çatışma süreçlerinin engellenmesi ya da yatıştırılması hususunda oynadığı roldür. Bu amaçla öncelikle katılımcıların Türkiye’ye bakışı ve kurdukları sosyal ilişkiler üzerinde durulmuştur. Suriyeli sığınmacıların Türkiye’yi ikamet için tercih etmelerinde her ne kadar mücbir koşulların yanı sıra ekonomik imkanlar ve sosyal ağlar ön plana çıksa da pek çok katılımcı Türkiye’yi tercih sebebinin dinî hassasiyetleri olduğunu ifade etmiştir. Özellikle ezan sesi duymanın kendileri için önemli bir husus olduğunu ve Türkiye’de yaşadıkları sosyal hayatın bu anlamda Suriye’dekinden çok farklı olmadığını belirtmişlerdir.

Biz Türkiye’yi seviyoruz. Çocuklarımızın burada büyümesini istiyoruz. Müslüman ülke olduğu için burada kalıyoruz. Burada ezan sesi duyuyoruz...(K3, Erkek, 68 yaş, Halep)

Türkiye’ye yönelik bakış açılarının çoğunlukla dinî ve sosyo-kültürel ortaklıklar çerçevesinde şekillendiği gözlemlenen katılımcılar arasında Avrupa’ya göç edenlerin çoğunlukla daha rahat ekonomik imkanlar elde etmek arzusunda olduklarını ancak dinî ve manevi değerleri noktasında endişe duyduklarını dile getiren katılımcılar bulunmaktadır. Kendisine Avrupa’ya iltica etmeyi isteyip istemediği sorulan bir katılımcı Altındağ olaylarından önceki düşüncelerine dair şunları ifade etmiştir:

Ben daha önce bunu hiç düşünmedim. Sadece Türkiye’de kalmak ya da Suriye’ye dönmek istedim. Önceden bize sordular gitmek istiyor musun diye. Ben hayır dedim. İlk geldiğimiz zaman Avrupa’ya gitmek serbestti ama o zaman biz gitmek istemedik... O zaman gidecek olanlar gittiler. Ama biz istemedik. Burada kalmak isteyenler hep neden kaldı biliyor musun? Müslüman bir ülke olduğu için kaldılar. (K4, Erkek, 58 yaş, Halep)

Bu konuda benzer bir örnek ise tüm ailesini Türkiye’de bırakıp İsveç’e çalışmaya giden Suriyeli bir babadır. Babalarıyla ilgili konuşurken kendilerini neden götürmediği sorulan K1 babalarının onların Müslüman bir ülkede büyümesini istediğini ve Avrupa’da çocuk büyütme hususunda tedirgin olduklarını dile getirmiştir. Bununla birlikte Altındağ olaylarından sonra oluşan tepkisellik sebebiyle Türkiye’de geleceklerine dair kaygılı

olduklarını ancak babasının İsveç'te oturumu olmasına rağmen bir süredir gitmediğini, yeterince para kazandığını ve burada bir iş kurmak istediğini belirten bu katılımcımız henüz ne yapacaklarını bilmediklerini, babasının kazandığı parayı kaybetmemek ve dikkatli bir yatırım yapmak için imkanları değerlendirdiklerini aktarmıştır. Bu konuda sosyal ilişkilerin ve sosyo-kültürel yakınlığın her şeye rağmen ön planda olduğu hatta ekonomik kaygılara rağmen sığınmacıların Müslüman bir ülkede kalmayı istedikleri görülmektedir.

Babam bizim orada bozulacağımızdan korkuyor. Kendisi her ay gidip geliyor. Orada çalışıp kazandığı parayı buraya getiriyor. (K1, Erkek, 20 yaş, Halep)

Görüşülen Suriyelilerin tamamı Türkiye vatandaşı en az bir kişi ile olumlu ilişkiler geliştirdiğini belirtmiştir. Gençler çoğunlukla okul arkadaşları ya da öğretmenleri ile bu ilişkileri geliştirirken orta yaşlı erkekler iş yerlerinde, yaşı ileri olan erkek katılımcılar ise çoğunlukla cami cemaati ve komşuları ile ilişkiler kurduklarını belirtmişlerdir. Ancak ev hanımları bu konuda fazla iletişime geçememektedirler. Türkçeyi öğrenme süreleri, Suriyelilerin diğer yaş ve cinsiyet gruplarına göre daha yavaştır ve bu sebeple komşularıyla dahi yeterince ilişki kuramamaktadırlar. Ancak bu durum tüm ev hanımları için geçerli değildir. Bazı katılımcılar, annelerinin Türkçe öğrenen çocukları sayesinde komşuları ile iletişim kurduklarını, birbirlerine gidip geldiklerini, komşuların kendilerini cuma sohbetlerine çağırdıklarını ve birlikte Kur'an okuduklarını ifade etmişlerdir. Kur'an okumalarının daha iyi olması sebebiyle komşu kadınların kendilerinden destek istediklerini ve kendilerine de güzel okumayı öğretmelerini arzu ettiklerini belirtmişlerdir. Örneğin; "Çevrenizde düzenli olarak görüştüğünüz, birbirinize misafirlige gidip geldiğiniz Türkiyeli aileler var mı? Sizce bir Suriyelinin dinî değerlerine bağlılığı, çevresindeki Türklerle ilişkilerini olumlu yönde etkiliyor mu?" soruları üzerine bir katılımcı şunları anlatmıştır:

Çok etkiliyor. Bizim apartmanımızda bizden başka Suriyeli yok. Hepsi Türk. Annemin komşularla ilişkisi çok iyi. Annem fazla Türkçe bilmiyor ama ablalarımın Türkçesi çok iyi. Bu yüzden komşularla çok rahat konuşuyorlar. Her hafta bir gün bir komşunun evinde kadınlar toplanıyorlar. Kuran okuyorlar, sohbet ediyorlar, yemek yiyorlar. Komşularımız ablalarımıza 'siz Arap'sınız. Kur'an'ı daha iyi biliyorsunuz. Bize biraz öğretin' diyorlar. Ablalarım komşularımıza Kur'an okumayı öğretiyorlar. Hatta tecvitle okumayı öğretiyorlar. Binadaki tüm abiler beni görünce durup konuşuyorlar. Ben mesela Kütahya'da üniversite

okurken, Ankara'ya geldiğimde, komşularımız beni görünce, 'hoş geldin, derslerin nasıl' falan derler. Her zaman halimizi sorarlar. Hatta ilk dairemize taşındığımız zaman ben kimseyi tanıımıyordum ama onlar bizi tanımışlar. Markette bana selam verdi birisi. Ben "aleyküm selam" dedim ama "bu kim acaba?" dedim içimden. Sonra binaya gelip görünce anladım komşumuz olduğunu. (K2, Erkek, 22 yaş, Halep)

Elbette bu ilişkilerde yalnızca dinî referanslar etkili olmamakta aynı zamanda gündelik ilişkiler ve alışkanlıklar da bu bakış açısını şekillendirmektedir. Bu konuda Türkiye'de büyüdüğünü, buraya alıştığını ve kalmak istediğini belirten K6 şunları dile getirmiştir:

Avrupa daha rahat daha güzel diyorlar ama ben istemiyorum. Burada biz geleli altı yıl oldu. Türkçe öğrendim güzelce, okudum, emek verdim hep. Şimdi üniversiteyi de kazandım. Burada arkadaşlarım oldu, çevrem oldu. Ben Türkiye'yi sevdim, Ankara'yı sevdim. Burada büyüdüm. Gençliğimi burada yaşıyorum. Bu şehri tanıdım ilk. Ben Rakka'yı fazla bilmem ama Ankara benim şehrim oldu. (K6, Kadın, 18 yaş, Rakka)

Katılımcıların söylemlerine yansıyan dinî referanslar arasında, *Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması veya ezan sesi* gibi olgular dikkat çekicidir. Örneğin yaşlı katılımcılar camide sosyalleştiklerini, Avrupa'ya giderlerse eve kapanmak zorunda kalacakları endişesini taşıdıklarını, Müslüman bir ülkede yaşamının kendileri için toplumsal hayata katılımı artıran bir durum olduğunu ifade etmişlerdir. Görüşmecilerin çoğunluğunun beklentileri -özellikle orta yaş üzeri olanlar- gündelik sosyal ilişkiler, dinî-kültürel yaşantı ve güvenlik konularında odaklanmaktadır. Din kardeşliği söylemi, siyasi bağlamda zayıfladığı ve tepkisel bir söylem üretmeye başladığı için insanlar arasında temkinli bir biçimde kullanılmaktadır. Katılımcılar tarafından, aynı dine inanmanın yeterli olmadığı bunun yanı sıra 'imanı güçlü olma' vurgusu yapılarak dinî bilgi ve inanç düzeyinin yüksek olmasının da gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte sosyal temas kurma konusunda daha hevesli olanların büyük oranda ortak dinî ve manevi değerlere sahip kimseler olduğu ve sosyal temas sürecinin ortak manevi değerlerle örtüşerek güçlendiği durumlarda uyum sürecinin kolaylaştığı gözlemlenmiştir.⁵⁴ Bu husus, ortak dinî inancın başta ele alınan entegrasyon kriterlerinin pek çoğu gerçekleşmese dahi farklı toplumsal grupların bir arada yaşamasını ve olumlu ilişkiler geliştirmesini mümkün kılabildiğini göstermektedir. Ayrıca

⁵⁴ İhsan Çapcıoğlu ve Ramazan Çınar, "Sosyokültürel Uyumunu Kolaylaştırıcı Bir Değer Olarak Vefa: Suriyeli Sığınmacılar Örneği," 624-56.

insanların birbirleriyle ilgili olumlu yargılar geliştirmelerini ve ilişkilerini etkileyecek olumsuz tutumları aşmalarını sağlayabilmektedir.

5.2. Kültürlerarası Etkileşimin İşlevselliği: “Şükür Bizi Taniyanlar da Var”

Suriyelilerin Altındağ olaylarına bakışı ve olaylardan sonra yaşadıkları tedirginlik dikkat çekicidir. Bununla birlikte katılımcılar yaşanan olayların toplumun büyük çoğunluğu tarafından eleştirildiğini ve toplumun genelinde kendilerine yönelik olumsuz bir algı olmadığını düşündüklerini belirtmektedirler. Olaylara karışan kimselerin azınlıkta olduğunu düşünmektedirler. Bu konuda genç bir katılımcı olan 18 yaşındaki İHL öğrencisi K5 Altındağ olaylarının olduğu gece dışarı çıktığını belirterek gördüklerini betimlemiş ve olaylara karışan kimselerin kendi mahallelerinden olmadığını düşündüğünü ifade etmiştir.

Ben o gece evden çıktım, arabayla gezdim her yeri. Arabam normal Türkiye plakası olduğu için kimse benim Suriyeli olduğumu anlamaz yani. Türkçeyi de iyi biliyorum zaten. O yüzden rahatça dolaşım. Ben o gecede bir tane tanıdık kimse görmedim. Bu mahallede tanıdığım bir kişiyi bile o adamların arasında görmedim. (K5, Erkek, 18 yaş, Halep)

Katılımcılar, olayların Türk toplumunun genel bakışını yansıtmadığını düşünmektedirler. Buna karşın daha önce hiç düşünmedikleri halde olaylardan sonra mümkün olursa Avrupa'ya ya da Arap ülkelerine gitmeyi düşündüğünü belirten katılımcılar da olmuştur. Başlarda Suriyeliler arasında Avrupa'ya gitme konusunda yoğun bir istek varken dahi bunu istemediklerini belirten K4, Türkiye'de kalmak istemesinin temel nedeninin ortak dinî hayat olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte Altındağ olaylarından sonra tedirginliklerinin arttığını ve bu nedenle üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyi yeniden düşünmeye başladıklarını da dile getirmiştir.

...Şimdi kötü şeyler olmaya başladı. Şimdi gelip sorsalar düşünürüm gitmeyi. Çünkü şimdi artık bizi istemiyorlar. Altındağ olayları olduğunda biz korktuk maalesef. Burada geçim çok zor. Benim ailemde on kişi var mesela. Bir kişi çalışıyor sadece. Kira var, faturalar var, yemek için çok az para kalıyor valla. Ama biz sorun yapmıyoruz. Sadece Altındağ olaylarından sonra biz Avrupa'ya gitmeyi düşündük. (K4, Erkek, 58 yaş, Halep)

Yaşanan sorunlara rağmen buradaki hayatlarından memnun olduklarını, kendilerine destek olan ve güler yüz gösteren pek çok kimse olduğunu, buradaki hayata alıştıklarını, yeniden bir başlangıç yapmak istemediklerini, Ankara'yı sevdikleri için burada yaşamak istediklerini

belirten katılımcılar da olmuştur. Özdemir'in çalışmasında da ele aldığı şekilde, Türkiye'ye geldikleri yıllarda insanlardan destek gördüklerini ancak daha sonra olumsuz algıların da oluştuğunu ve bazen dışlayıcı davranışlar yaşayabildiklerini, yerel halktan kendileriyle aralarına sınırlar koyan kimseler olduğunu⁵⁵ aktaran katılımcılar olmuştur. Kendilerine tepki gösteren kimselerin Altındağ olaylarından sonra daha rahat bu tutumu sergileyebildiklerini de ifade etmişlerdir. Güven ve istikrarın çok önemli olduğu bir gerçektir ancak yerel halkla sosyal ilişkiler geliştirmiş olmak bu noktada anlamlı bir farklılaşma meydana getirmektedir.

Şimdi Altındağ olaylarından sonra bir kişi suç işlediği için bize düşmanlık yapıyorlar. Biz şimdiye kadar burada bir karıncaya bile zarar vermedik. Aksine burada çalıştık. Benim oğlum çalışıyor komşumuzun yanında. Komşumuz hem oğlumu hem de bizi çok sever. Oğlum bir evde elektrik tesisatı işi yapmaya gitmiş. Sonra o ev sahibi sormuş 'sen Suriyeli misin'? Evet deyince evimden çık git demiş. Oğlum Yahya, 'neden böyle söylüyorsun? Sen beni tanıyor musun? Ben kime kötülük yapmışım şimdiye kadar' demiş ama o adam ben Suriyelileri istemiyorum demiş. Onu çıkarmış evinden. Orada bir Türk, Yahya'nın iş arkadaşı, o adama kızmış. 'Sen böyle diyemezsin. Bu adamı tanımıyorsun. Bu iyi bir adam. Senin yaptığın ayıp' demiş. Şükür bizi tanıyanlar da var. Onlar bizi biliyorlar. Bu yüzden de savunuyorlar bizi. Eskiden kimse böyle yapmazdı bize ama Altındağ olaylarından sonra artık yapıyorlar. Bazen düşünüyorum, kimse bizi istemiyor diyorum. Üzülüyorum. Bizim bir atasözümüz var. 'Bana gülümse ama yemek verme.' Yeter ki güler yüzlü ol bana karşı. Başka bir şey istemem. 'Tebessüm sadakadır' demiş Peygamberimiz. Şükürler olsun burada da bize tebessüm edenler var. Camiye gidiyoruz, fazla Türkçe bilmiyorum ama yine de anlaşmaya çalışıyoruz cemaatle. Evimize davet ediyorum çay içmeye geliyorlar. Bazen imamın işi oluyor, ben kıldırıyorum namazı. Herkesle aramız iyi mahallemizde. (K3, Erkek, 68 yaş, Halep)

Gruplar arası sosyalleşme süreci gündelik olaylar içerisinde olağan akışında seyrederken, çatışma süreçlerinde farklı hassasiyetlerle ilerleyebilmektedir. Gündelik ilişkiler daha sıradan olmakta ve karşılaştıklarında selamlaşan, birbirlerini zaman zaman arayan kişilerin bir anda dayanışmasının artmasını mümkün kılmakta, bu durum ise dostlukların pekişmesini sağlamaktadır. Bu konuda katılımcıların tamamı Altındağ olaylarının olduğu gün Türk vatandaşı olan en az bir tanıdıklarının

⁵⁵ Suriyelilere yönelik inşa edilen sosyal sınırlar hakkında Altındağ özelinde önemli bir araştırma için bkz. Zelal Özdemir, "Gündelik Sınırların İnşası ve Suriyeli Sığınmacılar: Altındağ Örneği," 86-103.

kendilerini arayıp iyi olup olmadıklarını sorduğunu belirtmişlerdir. Özellikle öğrenci olanlar sınıf arkadaşları ya da öğretmenleri tarafından muhakkak arandıklarını, kimileri de komşularının gelip hatırlarını sorduğunu söylemişlerdir. Yaşı ileri olan erkek katılımcılardan düzenli olarak gittikleri cami imamının kendilerini aradığını belirtenler olmuştur. Bu konuda İHL öğrencisi olan K7 Altındağ olayları olduğu gün arkadaşlarının kendisini arayıp sorduğunu ifade etmiştir.

Altındağ olayları olduğunda sağ olsun Türk arkadaşlarım her gün birisi arıyordu beni. Hasan var mesela hemen aradı beni. Bana diyorlardı bir şey istiyorsan bak sakın inme sokağa, ben gelirim, getiririm ne istersen. Ekmek, alışveriş ne istersen ben alıp geleyim kapıya kadar dediler. Bizim sınıftaki Türk arkadaşlar mesela beni her hafta arıyorlar. (K7, Erkek, 23 yaş, Halep)

Yaşadıkları apartmanda komşuları ile güçlü ilişkiler kurduklarını, dinî sohbetler ve Kur'an okumaları yaptıklarını belirten K2 benzer şekilde olaylar süresince komşularının kendilerine destek olduğunu belirtmiştir.

Biz komşularımızla her gün görüşüyoruz. Hani Altındağ olayları oldu ya. Bize ne dediler? Sakın oğlunuz dışarı çıkmasın. Size ne lazım olursa biz alırız. İşe de gitmesin. Ne isterseniz biz alırız, sadece siz dışarı çıkmayın bir süre. Size bir zarar gelmesini istemiyoruz dediler. Tüm komşularımız öyle dediler vallahi hocam. Allah razı olsun dedik hepsine. (K2, Erkek, 22 yaş, Halep)

Fiziksel engelli olan K8 yaşanan olaylardan çok tedirgin olduğunu ancak komşularının tavırlarının kendisini rahatlattığını şu sözlerle dile getirmiştir:

Muşkiletu Altındağ olduğunda abi ben çok korktum. Çünkü çocuklarım çok küçük ve ben engelliyim. Hiç onları koruyamam bir şey olursa. Ama Allah'a şükür sadece o dükkanların olduğu yerde olup bitti sıkıntılar. Buradaki komşular hiç bize karşı kötü davranmadılar. Hatta benim komşularım var. Onlar çok iyiler maşallah. Abi yani ben insan ayırmak için demiyorum bunu. Sadece buradaki komşularım maşallah hepsi namazlarını kılan, aileleri bizim gibi olan insanlar. Camide hep beni görüyorlar, selam veriyorlar, konuşuyorlar. Aynı bizim gibi onların da yaşantıları. Onlar bana her zaman soruyorlar bir dert olursa bize haber ver diyorlar. Muşkiletu Altındağ olunca da geldiler bana sorun var mı diye sordular. (K8, Erkek, 36 Yaş, İdlib)

Geçen zaman içerisinde Suriyeliler ile sosyal temas kuran Türklere topyekûn bir Suriyeli algısının ortadan kalktığı ve iyi kimseleri ayırt ederek ilişki kurdukları belirtilmektedir. Altındağ olaylarından sonra pek çok kimse tedirgin olmuş olsa da öncesinde kurulmuş olan sosyal ilişkilerin

olaylardan etkilenmediği görülmektedir. İHL mezunu olup şu an Ankara'da üniversite okuyan K2, yerel halktan çok arkadaşının olduğunu, onlarla çok iyi anlaştıklarını ve komşularının da kendilerini sevdiğini ifade etmiştir. K2'nin sözlerinden sosyal temasın olumlu çıktılarının görülmeye başlandığı ve birbirleriyle ilişki kuranların artık Suriyeli ya da Türk olarak değil, iyi insan-kötü insan ayrımı yaptıkları görülmektedir.

Bizim komşular hepsi bize iyi davranıyor. Bizim arkadaşlar var buralarda. Suriyelilerle Türkler arasında çok arkadaş olanlar var, sitelerde çalışan, okullarda okuyan. Ama internette hep kavga var gibi gösteriyorlar. Bak hocam halktan çok yardım yapan var Suriyelilere ama iyisiyle kötüsünü ayırıyorlar haklı olarak. Başlarda herkese yardım ederlerdi ama artık insanlar da görüyor tüm Suriyeliler aynı değil. O yüzden iyi olanlara sahip çıkıyor kötü olanlarla kimse arkadaş olmuyor. (K2, Erkek, 22 yaş, Halep)

Çevrimiçi platformlarda üretilen nefret söylemlerinin sosyal hayat içerisinde organik temaslar kuran bireyler arasında karşılık bulmadığı pek çok katılımcı tarafından ifade edilmiştir.⁵⁶ Bu konuda komşuluk ya da akrabalık ilişkileri çerçevesinde bir sosyal çevre edinen kimselerin uyum sürecinde daha fazla mesafe katettikleri ve yaşanan olaylara rağmen kendilerini güvende hissettikleri görülmüştür. Ayrıca alışkanlık ve duygusal bağlar gibi temel insani dürtülerin de göçmenlerin tercihlerinde etkili olduğu görülmektedir. Altındağ olaylarından sonra tedirgin olan ailesine rağmen burada kalmak istediğini belirten kadın katılımcı K6 şunları dile getirmiştir:

...Şimdiye kadar ailem burada kalmak istiyordu ama Altındağ olaylarından sonra artık Avrupa'ya gitmek istiyorlar. Ben gitmek istemiyorum ama kesinlikle. Ben burada kalmak istiyorum. Çok istiyorum gerçekten. Vatandaşlığımız olsa burada daha rahat olabiliriz. Haklarımız olur. Kirada oturmak zorunda olmayız. Bir şeyler kesin olur bizim için. Artık gidecek miyiz kalacak mıyız? Bu şekilde yaşamak gerçekten zor. Hiçbir şey yapmak mümkün olmuyor gelecek belli olmadan. (K6, Kadın, 18 yaş, Rakka)

Tüm katılımcılar yaşanan olayların kitlesel bir şiddet olmadığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte pek çok katılımcı burada olumlu sosyal ilişkiler geliştirmiş olsalar ve Ankara'ya alıştıklarını belirtse de Altındağ olaylarından sonra tedirginlik yaşadıklarını ifade

⁵⁶ Çevrimiçi platformlarda üretilen nefret söylemlerine dair kapsamlı bir araştırma için bkz. Fatma Esra Öztürk, "Çevrimiçi Okur Yorumlarında Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Nefret Söylemi: Altındağ Örneği," 508-30.

etmişlerdir. Bu olaylardan sonra olumsuz söylemlerin ve gündelik hayat içerisinde kendilerine yönelik sözlü sataşmaların arttığını belirten katılımcılar olmuştur. Olaylardan sonra üçüncü ülkelere iltica niyetinde olduğunu ifade etmekle birlikte eğer güvenlik açısından bir sorun çıkmazsa gitmek istemediklerini, Türkiye'ye alıştıklarını, arkadaşlar edindiklerini ve kendilerini buranın bir parçası gibi hissettiklerini belirtmişlerdir. Olayların etkisiyle yaşanan tedirginlik, katılımcıların günlük yaşamlarında daha dikkatli olmalarına neden olmuştur. Bazıları, olumsuz atmosferin, topluluklarındaki birlikteliği ve dayanışmayı zorlaştırdığını belirtmiştir.

5.3. Ortak Dinî Referansların Gücü: “İnanç Bağı Birleştirir”

Çatışma sürecinde Suriyelilerin sükuneti telkin eden söylemlerinin ana dayanağının dinî referanslarla temellendirilen fitne söylemi olduğu görülmüştür. Katılımcıların tamamı gerek Altındağ olaylarında gerekse daha önce yaşanan bahsi geçen olaylarda herkesin tutumunun bu olduğunu ve fitneye dahil olmanın önemli bir cürüm olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte özellikle Altındağ olaylarında manevi değerlerin suistimal edildiği yönünde oluşturulmaya çalışılan algılar Suriyeli gençler nezdinde de karşılık bulmuş ancak daha bilinçli olan büyüklerin akliselimi önceleyen tutumları sorunların büyümesine engel olmuştur. Bu konuda gençlerin aralarında mesajlaşarak Altındağ olayları sırasında yaşanan birtakım olaylara tepki gösterdiklerini ancak ailelerinin kendilerini engellediğini belirten K7 olaylar hakkında babasının fitne kavramını kullandığını aktarmıştır.

O gecede herkes mesajlaşıyordu. Gruplardan mesajlar geliyordu sürüyle. Arkadaşlarımızla konuşuyorduk ne olacak diye. Sonra bir kadının ses kaydı gelmeye başladı tüm gruplardan. Yardım istiyordu. Sonra resim attılar. Evini taşlamışlar ve küçük çocuğunun başı yaralanmış. Biz arkadaşlarla bunları görünce çıkmayı düşündük. Çünkü dükkanlar falan hiç mesele değil. Onlara isteyen istediğini yapsın ama bu kadına ve çocuklara sahip çıkmak zorundayız. O zaman ben çıkıyorum dediğimde babam bana ‘eğer bu gecede dışarı çıkarsan hakkımı helal etmem’ dedi. Babam bugüne kadar bana bu lafi sadece bir kere o gecede söyledi. Ben babama anlattım böyle oluyor, biz bu yüzden çıkacağız diye. Ama o bana bunlar fitne dedi ve tabi çıkamadım. (K7, Erkek, 23 yaş, Halep)

Yaşanan şiddet olaylarının çözümünde hem var olan sosyal ilişkilerin kullanıldığını hem de dinî referansların önemsendiğini belirten bir diğer katılımcı da Altındağ olaylarının ilk şiddet vakası olmadığını, 15 Temmuz gecesi de kendilerine yönelik bir provokasyonun olduğunu ifade etmiştir.

Ankara’da bir STK temsilcisi olan Suriyeli katılımcı yaptığı bu iş vesilesi ile Suriyeli ve Türk pek çok kimse ile tanışmış olduğunu, olaylar sırasında herkese sükûneti telkin ettiğini ve devlet yöneticilerinden tanıdığı kimselere hemen ulaşıp olaylar hakkında bilgi verip yardım istediğini belirterek hem gerekli önlemlerin alındığını hem de dinî referanslarla insanların olaylara karışmasının engellenerek olumlu bir tutum geliştirmelerinin sağlandığını aktarmıştır.

O gecede çok büyük bir fitne vardı. Sadece yönetime bir darbe yapılmadı. İç savaş çıkarılmak istendi. Bizim gençlerimizi de sokağa çekmek isteyenler oldu. Ama biz buna her zaman engel oluyoruz, olacağız. Darbe ile bizim ilgimiz ne ki? Bizim hiç alakamız yokken Suriyelilere de saldıranlar oldu. Evlerini taşıyanlar oldu. Bazı evleri kundakladılar. Benim elimde fotoğraflar var bir sürü o geceye ait. Gösterebilirim. Kızılay Toplum Merkezinin personelleri insanlara yardımcı oldular hep. Sayın MV. Dr. beni şahsen tanır. Benim gözümde Ankara’yı kurtaran adamdır. Kendisini aradım, Sayın Vekilim Suriyelilere saldıranlar var dedim. Benden hemen konum istedi. Sen konum at ve evinde dur, başka hiçbir şey yapma dedi. Özel kuvvetleri buraya yığdı ve olayları engelledi. Biz o gecede tüm Suriyeliler arasında Fetih Suresi okuttuk. 4.5 milyon Fetih Suresi okuduk. Olaylar bitene kadar hiçbir Suriyeli o gecede uyumadı. Biz o gecede hiçbir Suriyelinin provokasyona gelmesine izin vermedik. (K11, Kadın, 52 yaş, Lazkiye)

Olaylar hakkında konuşurken “Bu olaylar olduğunda hiçbiriniz karşı çıkmadınız mı ya da şikayetçi olmadınız mı?” sorusu yöneltilen K9 aynı şekilde ‘fitne’ söylemini ön plana çıkarmıştır.

Hocam bu bir fitne. Siz de iyi biliyorsunuz fitne ne demek. Suriye’de de fitne çok oldu. Biz orada da uzak durduk. Burada da uzak duruyoruz. Peygamberimiz (sav) bize söylemiş. Bir yerde fitne olursa ondan uzak durun. ‘Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur: İleride birtakım fitneler meydana gelecektir. O zaman oturan kişi, ayakta durandan; ayakta duran, yürüyenden; yürüyen de koşandan daha hayırlıdır. Fitne çıkarmaya yeltenen kişi kendisini o fitnenin içinde buluverir. Kim de (fitneden kurtulup) sığınacak bir yer bulursa hemen oraya sığınsın.⁵⁷ Fitne zamanı sakın olmak ve hayırlı işler yapmak önemlidir. Biz burada İdlib’te şehit olan Türk askerleri için mevlit okutmayı düşünmüştük. İnsanları çağırıp ikram yapalım dedik diğer esnaf arkadaşlarla. Ancak bunu kendi başımıza yapamıyoruz maalesef. (K9, Erkek, 41 Yaş, Halep)

Kendini Türkçe ifade etmeye çalışırken günlük dilde konuşabilen ancak hadis metnini aktarmakta zorlanan K9, hadisin tamamını Arapça olarak

⁵⁷ Buhârî, Fiten, 9; Mehmet Emin Özafşar ve diğerleri, “Hadislerle İslam,” c. 7, s. 589.

ezberinden söylemiştir. Suriyelilerin, gençler de dahil olmak üzere, çoğunluğunda karşılaştığımız dinî referanslara hakimiyet hususu dikkat çekicidir. Özellikle ayet ve hadislerle vukûfiyetlerinin sebebi sorulduğunda Arapça olmasının bunu kolaylaştırdığını ancak kültürlerinin bir parçası olarak gündelik hayatları içerisinde bu bilgilerin çokça yer aldığını ve bu sebeple aşına olduklarını dile getirmişlerdir. Dinî bilgilerinin yüksek olması gündelik olaylar hakkında çoğunlukla dinî bir referans ile hareket etmelerini mümkün kılmaktadır. Bu konuda dinî söylemlerin insanlar tarafından yeterince bilinmediğini ve sorunların aslında bundan kaynaklandığını ifade eden K3; Kalem Suresi, 17-33. ayetleri okumuş ve bu ayetlerde geçen “bahçe ehli” olarak isimlendirilen bir kıssayı izah ederek bu konuda şöyle demiştir:

Kur’an’da çok güzel bir ahlak var. İnsanların birbirlerine yardım etmesini, ihtiyaç sahiplerini gözetmesini, Allah’ın rızasını her şeyin üstünde tutmasını söylüyor Kur’an. Kur’an’ın manasını anlamak çok önemli. Burada Kur’an ahlakına sahip insanlar var. Onlardan biz hiç zarar görmüyoruz... Peygamberimiz’in (sav) komşuluk hakkı için hadisi var. “Cebrail bana komşu hakkından o kadar çok bahsetti ki komşuyu komşuya mirasçı kılacak zannettim.⁵⁸” demiş. Bizim için komşu bu kadar kıymetli. İslam’da komşu hakkını bilen birisi komşusu ne olursa olsun ona iyi davranmak zorundadır. Başka dinden de olsa komşuya değer verilir, ona ikramda bulunulur, onun hakkı gözetilir... (K3, Erkek, 68 yaş, Halep)

Dinin emir ve yasaklarının bilinmeyişinin toplumsal sorunların yaşanmasında etkili olduğunu belirten Suriyeli bir akademisyen olan K10 da yaşanan çatışma sürecini fitne olarak nitelemiştir. Fitneye karşı dinin açıkça uyarıları olduğunu belirten bu katılımcı da fitne hadisini zikretmiş ve dini doğru anlamının öneminden bahsetmiştir. Ona göre:

...Dinimizi doğru anlamak için din eğitimini önemsemek gerekir. Cahil kimseler dinimizi doğru bilmezler ve bu sebeple de kötü niyetli kişiler tarafından aldatılırlar. Bunların dışında dinimizi doğru öğrenen kimse asla aldatılamaz, fitneye düşmez. (K10, Erkek, 52 Yaş, Hama)

Dinî referansların inananlar için güçlü bir yönlendirici unsur olduğu rahatlıkla söylenebilir. Dinî liderlerin veya otoritelerin açıklamaları, toplumda geniş bir etki yaratabilmekte ve bu açıklamaların tonu, içeriği ve yönlendirdiği mesajlar insanların algısını büyük ölçüde şekillendirebilmektedir. Çatışma süreçleri gibi hassas durumlarda olayları

⁵⁸ Tirmizî, Birr, 28; Özafşar ve diğerleri, c. 4, s. 341.

körükleyecek ya da yatıştırarak dinî söylemlerin seçilmesi doğrudan olayın seyrini değiştirebilmektedir. Yaşanan bu örnekte fitne söyleminin öne çıkması olayların durulmasında önemli bir etken olmuş ve ciddi çatışmaların yaşanmasına engel olmuştur.

Değerlendirme ve Sonuç

Suriyeli göçünün başladığı ilk günden itibaren yaşanan süreç bir bütün olarak ele alındığında çatışma ve uyum olgularının dikotomik bir karakter arz ettiği görülmektedir. Bu bağlamda çalışmamızda Altındağ olaylarının ulusal ve uluslararası medyaya yansıdığı aksine yalnızca bir çatışma olmadığı, aynı zamanda pek çok farklı toplumsal etkisinin olabileceği yönünde bir çerçeve betimlenmeye çalışılmıştır. Bu hususta toplumsal hayata etki eden en önemli aktörlerden biri olan din ve soyo-kültürel ortaklıkların bu süreçte insanlar arasında gerçekleşen sosyal temas sürecine ne kadar ve hangi bağlamlarda etki ettiği odak noktamız olmuştur.

Göç, küreselleşme, din, çatışma, uyum ve benzeri tüm toplumsal fenomenler doğrudan ya da dolaylı olarak birbirlerini etkilemektedir. Bir sosyal olgunun tutarlı ve kapsamlı bir şekilde incelenmesi için modern şehir hayatının sunduğu olanaklar ve sınırlar, küreselleşmenin meydana getirdiği toplumsal etkiler, geleneksel değerler ve alışkanlıklar gibi pek çok sosyolojik etken göz önünde bulundurulmalıdır. Göç yalnızca kaynak ülke ile hedef ülke arasında gerçekleşen bir insan hareketliliği değil aynı zamanda insana dair her şeyin aktarımıdır. Bu bağlamda göç olgusunun bütün toplumsal fenomenlerle etkileşimi bağlamında sosyolojik açıdan ele alınması gerekmektedir.

Altındağ olayları çatışma olarak gösterilen bir süreçtir ancak aynı zamanda farklı etnik gruplar arasında yaşanan karşılaşmalar ortak paydaların oluşmasını ya da var olan ortaklıkların pekişmesini de sağlayabilmektedir. Çatışma süreçlerinde dahi ötekileştirici söylemlere rağmen toplumun farklı kesimleri arasında uyum süreci devam etmektedir. Hatta bu çatışma süreci var olan ilişkileri güçlendirebilmektedir. Bu noktada geride bırakılan on bir yılın ardından bir arada yaşayan farklı milletlerden insanların hiçbir olumlu tutum ve davranış geliştirmedeğini var saymak, bunları görmezden gelmek ya da çoğunlukla meseleyi problematik açıdan ele almak yanlı bir bakış açısı olarak ifade edilmese de toplumsal gerçekliğe gözümüzü kapatmak olarak nitelenebilir. Toplumsal sorunların her daim var olduğu bir gerçektir ve çözümüne yönelik adımların atılmaması katlanarak büyümelerine sebep olmaktadır. Buna karşın

yalnızca problematik perspektiften bir meseleye bakmak çözümden ziyade ele alınan olgu hakkında olumsuz algıların pekişmesine sebep olmaktadır. Altındağ olayları da bu algının köpürtülmesiyle başlamış ancak kısa sürede durularak sona ermiştir. Bu bağlamda çalışmamızda meselenin iç dinamikleri üzerinden bir okuma yaparak sıklıkla kriz, çatışma, sorun gibi kavramlarla ele alınan göç olgusunun toplumsal çatışmalara gebe olup olmadığı incelenmiştir.

Bu çalışmada mercek altına alınan Altındağ olaylarından sonra pek çok Suriyeli hala Türkiye’de kalmayı tercih etmelerine rağmen gelecekte olabilecek muhtemel tehlikeler hakkında tedirgin olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak ele alınan örneklerden hareketle yerel halk ile olumlu sosyal ilişkiler geliştiren Suriyelilerin sosyal uyum noktasında önemli mesafe kat ettikleri ve bu ilişkilerin çatışma süreçlerinde kendilerine destek sağladığı görülmüştür. Bu sebeple Altındağ olayları gibi spesifik bir örnekten hareketle aslında çatışma olarak görünen bir olayın dahi farklı çıktıları olabileceği, ayrıca dinî ve sosyo-kültürel ortak noktaların sosyal teması güçlendiren bir unsur olarak öne çıktığı söylenebilir. Başka bir deyişle Suriyeliler ile yerel halk arasında süreç içerisinde kurulan olumlu ilişkiler uyum sürecine önemli ölçüde katkı sunmakta ve çatışma süreçlerinde yaşanan zorlukların aşılmasına yardımcı olmaktadır. Kanaatimizce yaşanan süreci yalnızca çatışma kuramları çerçevesinden ele almak ya da güvenlik kaygıları ile meseleye bakmak pek çok toplumsal etkileşimin göz ardı edilmesine neden olmaktadır.

Yaşanan çatışma süreçlerinin kapsamlı şekilde ele alınması ve meselenin içerisinden bir bakışın geliştirilmesi tutarlı çıkarımlar yapılabilmesini mümkün kılacaktır. Bu bağlamda Altındağ olaylarının bir çatışma süreci olarak tanımlanması mümkündür ancak başka süreçleri de içerisinde barındırıp geliştirdiği ifade edilmelidir. Özellikle dinî referanslarla bertaraf edilen şiddet kültürünün önemli bir toplumsal dinamizm yarattığı belirtilmelidir. Buna göre dinî referanslar, göçmenlerin, göçe karar verdikleri aşamadan itibaren gidilecek destinasyondan çalışılacak işe ve hatta görüşülen insanlara kadar pek çok husustaki tercihlerini etkilemektedir. Ortak dinî inanç ve pratiklerin göçmenler ile yerel halk arasındaki ilişkileri yönlendiren önemli unsurlardan biri olduğu araştırmamıza yansıyan bir diğer önemli husus olmuştur. Bu çerçevede ortak dinî inanç ve pratiklerin sosyal uyuma destek olduğu ve bu temelde kurulan ilişkilerin çatışma süreçlerinde yaşanan tedirginlik ve güvensizlik hissini azaltarak toplumsal huzura katkı sunduğu gözlemlenmiştir. Bu

ortaklıkların aynı zamanda göçmenlerin içinde yaşadıkları ülkeye ve insanına bakışı, yerel halk ile kurulan ilişkileri ve çatışma olgusuna yaklaşımlarını anlamlı şekilde etkilediği görülmüştür.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest:	Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The authors declared that there is no conflict of interest.
Finansal Destek / Grant Support:	Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.
Etik Kurul Onayı / Ethics Committee Approval:	Bu araştırma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Alt Etik Kurulu onayı ile yapılmıştır. Tarih: 23.12.2019, Karar no:15/431 / This research is conducted with the permission of the Humanities Ethics Committee of Ankara University, decree no: 15/431, 23.12.2019.
Yazar Katkıları / Author Contributions:	Ramazan Çınar %50, İhsan Çapcıoğlu %50

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Yusuf. *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2019.
- Ager, A. ve A. Strang. "Understanding Integration: A Conceptual Framework." *Journal of Refugee Studies* 21:2 (2008): 166-91.
- Allport, Gordon W. *Önyargının Doğası*. Çeviren Nur Nirven. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Allport, Gordon W. *The Nature of Prejudice*. London: Addison-Wesley Publishing Company, 1966.
- Bakewell, Oliver. "Göç Kuramında Yapı ve Fail Kavramları Üzerine Bazı Görüşler." *Göç Araştırmaları Dergisi* 1:2 (2015): 188-218.
- Baltacı, Ali. "Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme." *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7:1 (2018): 231-74.
- BBC News Türkçe. "Türkiye'deki Suriyeliler hakkında güncel bilgiler neler?." 26 Ağustos 2021. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58329307>.
- BMMYK. *Dünya Mültecilerinin Durumu: Bir İnsanlık Sorunu*. Oxford: Oxford University Press, 1997.
- Cameron, Lindsey, Adam Rutland, Rebecca Douch ve Rupert Brown. "Changing Children's Intergroup Attitudes toward Refugees: Testing Different Models of Extended Contact." *Child Development* 77:5 (2006): 1208-19.
- Castles, Stephen ve Mark J. Miller. *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Çeviren Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016.

- Crisp, Richard J, Sofia Stathi, Rhiannon Turner ve Shenel Husnu. "Imagined Intergroup Contact; Theory, Paradigm and Practice." *Social and Personality Psychology Compass* 2 (2008): 1-18.
- Çağlar, Ali ve Abdulkadir Onay. "Entegrasyon/Uyum: Kavramsal ve Yapısal Bir Analiz." *Göç ve Uyum*, editör İbrahim Sirkeci, Betül D. Şeker ve M. Murat Yüceşahin, içinde 39-76. London: Transnational Press London, 2015.
- Çapcıoğlu, İhsan ve Mehmet Akın. "Kur'an Ayetlerinin Dini Motifli Şiddetin Meşruiyet Kaynağı Olarak Kullanılması: Enfal Suresi 8/39 Örneği." *Journal of Turkish Studies* 13:9 (2018): 1-16.
- Çapcıoğlu, İhsan ve Ramazan Çınar. "Sosyokültürel Uyumu Kolaylaştırıcı Bir Değer Olarak Vefa: Suriyeli Sığınmacılar Örneği." *Peygamberimiz ve Vefa Toplumu*, içinde 624-56. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Çetiner, Sibel. "Uluslararası Toplumun Kitlesele Göçlere Tepkisi ve Uluslararası Göç Yönetimi: Suriye Krizi Örneği." *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17:46 (2020): 653-72.
- Çınar, Ramazan. "Zorunlu Kitlesele Göçler ve Toplumsal Uyum Sürecinde Dinin Rolü: Suriyeli Sığınmacılar Örneği." Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2023.
- Çınar, Ramazan ve İhsan Çapcıoğlu. "Türkiye-Suriye Sınır Hattının Oluşum Süreci ve Sınır Güvenliği Politikalarının Göç Yönetimine Etkisi." *Türkiye'nin Komşu Ülkelerle Göç ve Sınır Politikaları*, editör Zuhul Karakoç Dora ve Nuri Korkmaz, içinde 147-74. Ankara: Gazi Kitabevi, 2021.
- Çuhadar, Esra. "Toplumsal Temas: Önyargı ve Ayrımcılığı Önlemek için Bir Sosyal Değişim Aracı Olarak Kullanılabilir mi?." *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, editör Kenan Çayır ve Müge Ayan, içinde 255-65. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Danış, Didem ve Ayşe Parla. "Nafile Soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri Örneğinde Göçmen, Dernek ve Devlet." *Toplum ve Bilim* 114 (2009): 131-58.
- Demirtaş Madran, H. Andaç. "Temel Beklenti Etkisi: Kendini Gerçekleştiren Kehanet." *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, editör Kenan Çayır ve Müge Ayan, içinde 29-40. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Deutsch, Morton ve Mary Evans Collins. *Interracial Housing: A Psychological Evaluation of a Social Experiment*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1951.
- Doğan, İsmail. *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pegem Akademi, 2008.
- Erdoğan, M. Murat. *Suriyeliler Barometresi-SB 2017: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Erdoğan, M. Murat. *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması*. Ankara: Hugo Yayınları, 2015.
- Ferris, Elizabeth ve Kemal Kirişçi. "Syrian Displacement and the International Order." *The Consequences of Chaos: Syria's Humanitarian Crisis and the Failure to Protect*, içinde 109-42. Brookings Institution Press, 2016.
- Göç, Eray. "Geçici Koruma Kapsamında Bulunanların Suç Oranlarına Dair Algı Araştırması: Çankırı İli Örneği." *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 16:43 (2023): 1516-33.

- Göleç, Mustafa. *Avcı Siperinde Harp Sinematografi: Birinci Dünya Savaşı Fotoğraflarında Savaş ve Başka İnsanlık Halleri*. İstanbul: Ketebe Yayıncılık, 2021.
- Günay, Enver, Dilek Atılğan ve Emine Serin. "Dünya'da ve Türkiye'de Göç Yönetimi." *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 7:2 (2017): 37-60.
- Jenks, Chris, ed. *Temel Sosyolojik Dikotomiler*. Çeviren İhsan Çapcıoğlu. Ankara: Birleşik Kitabevi, 2012.
- Karasu, Mithat Arman. "Suç Korkusu, Göç ve Suriyeli Sığınmacılar: Şanlıurfa Örneği." *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* 1:3 (2018): 332-47.
- Karpat, Kemal H. *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.
- Kaya, Ayhan. "A Tale of Two Cities: Aleppo and Istanbul." *European Review* 25:3 (2017): 365-87.
- Kaya, Mahmut. *Göç: Dini Ağlar ve Entegrasyon*. İstanbul: Çıra Akademi, 2022.
- Kaya, Mahmut. *Türkiye'deki Suriyeliler & İç İçe Geçişler ve Karşılaşmalar*. İstanbul: Hiper Yayın, 2017.
- Kızmaz, Zahir. "Göç ve Suç Arasında Bir İlişki Var mı?: Bütüncül Bir Bakış." Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 7:2 (2018): 562-99.
- Kirişçi, Kemal. "Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye'nin Suriyeli Mülteciler Sınava." Çeviren Sema Karaca. Ankara: Brookings Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), 2014.
- Küçükkömürler, Sanem ve Nuray Sakallı Uğurlu. "Gruplar Arası İlişkileri Düzenlemede Sosyal Temas Kuramları: Gruplar Arası, Yayılımacı ve Hayali Temas." *Nesne Psikoloji Dergisi* 5:9 (2017): 1-31.
- Öner, S. Gülfer İhlamur. "Ulus-Ötesi Göç Sürecinde Dinî Ağlar ve Örgütler." *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, editör S. Gülfer İhlamur Öner ve N. Aslı Şirin Öner, içinde 309-33. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Özafşar, Mehmet Emin, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul ve Huriye Martı, ed. "Hadislerle İslam." Ankara: DİB Yayınları, 2013.
- Özdemir, Erol. "Suriyeli Mülteciler Krizinin Türkiye'ye Etkileri." *Ankasam: Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 1:3 (2017): 114-40.
- Özdemir, Zelal. "Gündelik Sınırların İnşası ve Suriyeli Sığınmacılar: Altındağ Örneği." *Nüfusbilim Dergisi* 43:1 (2022): 86-103.
- Özmen, Nebile. *Çok Kültürlü Toplumda Sosyal Entegrasyon ve Din*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012.
- Öztürk, Fatma Esra. "Çevrimiçi Okur Yorumlarında Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Nefret Söylemi: Altındağ Örneği." *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14:4 (2022): 508-30.
- Park, Robert Ezra. *Rekabet ve Çatışma & Sosyoloji Bilimine Giriş III*. Çeviren Gökçe İnan Yağlı. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018.
- Park, Robert Ezra. *Yalıtım ve Sosyal Temaslar & Sosyoloji Bilimine Giriş V*. Çeviren Gökçe İnan Yağlı. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.

- Perruchoud, Richard. *Göç Terimleri Sözlüğü*, editör Bülent Çiçekli. Cenevre: IOM Uluslararası Göç Örgütü Yayınları, 2009.
- Pettigrew, Thomas F. "Intergroup Contact Theory." *Annual Review of Psychology* 49:1 (1998): 65-85.
- Pettigrew, Thomas F. "Race and Class in the 1980s: An Interactive View." *American Academy of Arts & Sciences* 110:2 (1981): 233-55.
- Pettigrew, Thomas F. ve Linda R. Tropp. "Allport's Intergroup Contact Hypothesis: Its History and Influence." *On the Nature of Prejudice: Fifty Years after Allport*, editör John F. Dovidio, Peter Glick ve Laurie A. Rudman, içinde 262-77. Oxford: Blackwell Publishing, 2005.
- Pettigrew, Thomas F., Linda R. Tropp, Ulrich Wagner ve Oliver Christ. "Recent Advances in Intergroup Contact Theory." *International Journal of Intercultural Relations* 35 (2011): 271-80.
- Ravenstein, Ernest George. "The Laws of Migration." *Journal of the Statistical Society of London* 48:2 (1885): 167-235.
- Sağiroğlu, Ali Zafer. "Türkiye'de Merkezi Göç Yönetimi." *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*, editör Adem Esen ve Mehmet Duman, içinde 45-70. İstanbul: Wald Vakfı, 2016.
- Sermen, Michelle S. Dromgold. *Farklılıkları Yönetme Kültürü: Göç Yönetimi Alanı ve Türkiye'ye Göç Eden Suriyeliler*. Ankara: Odtü Yayıncılık, 2020.
- Sirkeci, İbrahim. "Transnasyonal Mobilite ve Çatışma." *Migration Letters* 9:4 (2012): 353-63.
- Sytch, Maxim, Adam Tatarynowicz ve Ranjay Gulati. "Toward a Theory of Extended Contact: The Incentives and Opportunities for Bridging Across Network Communities." *Organization Science* 23:6 (2012): 1658-81.
- Şimşek, Doğuş. "Mülteci Entegrasyonu, Göç Politikaları ve Sosyal Sınıf: Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Örneği." *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 40:2 (2018): 367-92.
- Tropp, Linda R. ve Thomas F. Pettigrew. "Relationships between Intergroup Contact and Prejudice among Minority and Majority Status Groups." *Psychological Science* 16:12 (2005): 951-57.
- Tutar, Hasan. "Nitel Araştırma Deseni Belirleme Ölçütleri ve Gerekçendirilmesi." *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 25:1 (2023): 334-55.
- Tümtaş, Mim Sertaç. *Nöbetleşe Dışlanma: Göç ve Sosyal Dışlanma Döngüsü*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Wellman, James K. ve Kyoto Tokuno. "Dinsel Şiddet Kaçınılmaz mıdır?." Çeviren İhsan Çapcıoğlu. *Dini Araştırmalar* 7:20 (2004): 361-68.
- Williams, Robin M. "The Reduction of Intergroup Tensions." New York: Social Science Research Council, 1947.
- Yardım, Müşerref. "Göç ve Entegrasyon Politikaları Işığında Fransa'da Toplumsal Kabul." *Göç Araştırmaları Dergisi* 3:2 (2017): 100-136.